

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. М. Коцюбинського
ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра географії

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему: «**ВИКОРИСТАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ТЕХНОЛОГІЇ
НАВАННЯ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЇ В СТАРШІЙ
ШКОЛІ**»

Студентки 2 курсу групи МГТ
Освітньої програми Середня освіта. Географія. Краєзнавчо-туристична робота
Спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)
Галузі знань 01 Освіта / Педагогіка
Ступеня вищої освіти «магістр»
Гришук Катерини Сергіївни
Науковий керівник: кандидат педагогічних наук,
доцент Бірюкова Н. В.

	Розширена шкала	_____
	Кількість балів	_____ Оцінка ECTS _____
Голова комісії	_____	_____
Члени комісії	_____	_____
	_____	_____
	_____	_____

м. Вінниця — 2025

ЗМІСТ

ВСТУП

Розділ 1. Освітні технології навчання в теорії та практиці географічної освіти

1.1. Сучасний стан дослідження проблеми, її відображення в працях педагогів, психологів, методистів.

1.2. Дослідницька технологія навчання, її мета, завдання й значення для розкриття творчого потенціалу школярів на уроках географії.

1.3. Аналіз стану проблеми в практиці навчання географії у закладах загальної середньої освіти.

Розділ 2. Методичні засади використання дослідницької технології навчання у процесі вивчення географії в старшій школі.

2.1. Дидактичні умови розвитку дослідницьких здібностей школярів.

2.2 Методика та результати експериментальних досліджень.

2.3. Використання проблемного викладу знань з метою забезпечення дослідницької активності учнів.

2.4. Розвиток дослідницької діяльності учнів у процесі самостійної навчальної роботи .

Висновки

Вступ

Одним із пріоритетних завдань сучасної української школи є розвиток індивідуальних можливостей учнів та формування в них готовності до безперервного навчання упродовж життя. У цьому зв'язку особливого значення набуває організація дослідницької діяльності школярів у процесі засвоєння курсу географії. Учителі намагаються зробити так, щоб кожен урок став не лише джерелом нових знань, а й майданчиком для активної пізнавальної роботи, розвитку умінь і навичок самостійного пошуку. У цьому аспекті вагому роль відіграє дослідницька технологія навчання, адже вона стимулює пізнавальну ініціативу, підвищує мотивацію до навчання, оптимізує його організацію та забезпечує більш високі результати.

Саме через залучення до досліджень школярі відкривають власний творчий потенціал, розвивають критичне мислення, формують стійкий інтерес до географії. Практика показує, що дослідницький підхід сприяє глибшому та усвідомленому засвоєнню навчального матеріалу, а також формує вміння застосовувати здобуті знання у життєвих ситуаціях. Дослідницька діяльність допомагає учням ставати більш самостійними й компетентними, впливає на їхній світогляд, самооцінку і життєві орієнтири. Разом з тим, спостереження доводять, що не завжди створюються належні умови для регулярної участі учнів у дослідженнях на уроках географії. Тому вчителю необхідно організовувати роботу так, щоб учні могли глибше зрозуміти зміст географічних понять, з'ясувати сутність явищ і процесів шляхом виконання проблемних і творчих завдань, використовуючи метод дослідження.

Хоч у педагогічній практиці вже накопичено значний досвід застосування інноваційних технологій, аналіз наукових джерел і практичних матеріалів виявляє відсутність ґрунтовного підходу до розробки методики використання дослідницької технології саме з метою розвитку творчих здібностей учнів у процесі навчання географії. Це зумовило вибір теми даної

магістерської роботи: «Використання дослідницької технології навчання в шкільній географічній освіті».

Різні аспекти означеної проблематики розкрито у працях представників психологічної науки (Л. С. Виготського, Н. В. Кузьміної, Я. О. Пономарьова, Г. С. Костюка, О. М. Леонтьєва), педагогів (В. О. Сухомлинського) та методистів-географів (Л. І. Круглик, С. Г. Коберніка, В. П. Корнеєва, А. О. Сиротенка, О. М. Топузова).

Метою дослідження: є дослідження ефективності використання дослідницької технології навчання у процесі вивчення географії в старшій школі. Для досягнення цієї мети ставляться наступні **завдання:**

Відповідно до мети сформульовані такі **завдання дослідження:**

1. Вивчити і проаналізувати історію та сучасний стан проблеми в наукових дослідженнях і практичній діяльності закладів середньої освіти.
2. З'ясувати сутність, значення, мету і завдання дослідницької технології навчання у процесі вивчення географії.
3. Здійснити аналіз стану проблеми в практиці навчання географії у закладах загальної середньої освіти.
4. З'ясувати дидактичні умови розвитку дослідницьких здібностей школярів у процесі вивчення географії.
5. Обґрунтувати використання проблемного викладу знань з метою забезпечення дослідницької активності учнів
6. З'ясувати розвиток дослідницьких умінь учнів у процесі самостійної навчальної роботи.

Об'єктом дослідження є процес навчання географії в старшій школі.

Предмет дослідження – форми, методи й засоби використання дослідницької технології навчання у процесі вивчення географії в старшій школі.

Експериментальна база дослідження: Ліцей № 4, м. Житомир. Всього дослідженням у 2024-2025 навчальному році було охоплено понад 50 осіб.

Наукова новизна дослідження полягає у подальшому вдосконаленні вимог до форм, методів і засобів упровадження дослідницької технології навчання на уроках географії. Удосконалено методику використання дослідницьких завдань на уроках географії, яка враховує вікові особливості учнів старшої школи, їх інтереси та рівень навчальної мотивації.

Практичне значення отриманих результатів полягає в :

1. Створено комплекс методичних рекомендацій для вчителів географії, який допоможе ефективно інтегрувати дослідницькі завдання, проєкти та експерименти у навчальний процес, підвищуючи інтерес учнів до предмету та їхню навчальну мотивацію.

2. Розроблені та апробовані завдання та матеріали для дослідницької діяльності учнів з географії можуть бути використані як готові інструменти на уроках, що значно полегшить вчителям організацію дослідницької роботи та допоможе учням практично засвоїти знання.

3. Результати дослідження можуть стати основою для підвищення кваліфікації вчителів, які прагнуть вдосконалити свої професійні навички у впровадженні дослідницьких методів навчання, що сприятиме оновленню підходів до навчального процесу відповідно до вимог сучасної освіти.

Достовірність результатів гарантується теоретичним і методичним обґрунтуванням вихідних положень роботи, застосуванням комплексу методів і засобів, що відповідають об'єкту, предмету, меті та завданням дослідження, використанням сучасної методології, а також поєднанням кількісного та якісного аналізу емпіричних даних.

Апробація дослідження. Основні положення та результати були висвітлені у тезах «Використання дослідницької технології навчання у процесі вивчення на уроках географії в старшій школі» опублікований у збірнику наукових праць Степана Володимировича Поливаного «Актуальні питання географічних, біологічних та хімічних наук: основні наукові проблеми та перспективи дослідження / Збірник наукових праць ВДПУ» Вінниця, 2025. Вип. 23 (28). 107 с. та у Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції

«Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку природничо-математичних наук і методик їх викладання», присвяченої 125-річчю від дня народження видатного ботаніка, генетика та селекціонера Миколи Миколайовича Гришка. Конференція відбувалася 30–31 жовтня 2025 року на базі факультету природничої і фізико-математичної освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Гіпотеза дослідження: Використання дослідницької технології навчання у процесі вивчення географії в старшій школі сприяє ефективнішому засвоєнню знань, розвитку самостійності, критичного мислення та підвищенню навчальної мотивації учнів. Впровадження цієї технології дозволяє учням активно долучатися до навчального процесу через дослідницькі проєкти, експерименти, самостійне збирання та аналіз даних, що сприяє глибшому розумінню географічних закономірностей, причинно-наслідкових зв'язків, а також формуванню практичних навичок і компетентностей. Передбачається, що використання дослідницької технології навчання підвищить рівень зацікавленості учнів географією, сприятиме кращому розвитку їхнього критичного, а також підготує їх до активної участі у вирішенні актуальних екологічних та суспільних проблем.

Для досягнення поставленої мети дослідження було використано комплекс взаємопов'язаних методів педагогічного аналізу, що забезпечили всебічне, глибоке й об'єктивне вивчення проблеми використання дослідницької технології навчання у процесі вивчення географії в старшій школі.

Загальнонаукові методи включали вивчення, аналіз, систематизацію, порівняння та узагальнення наукової літератури з окресленої теми. Здійснювався **теоретичний аналіз наукових джерел**, який передбачав ознайомлення з працями вітчизняних і зарубіжних учених, що розкривали сутність, особливості, переваги та недоліки дослідницької технології навчання. Узагальнено теоретичні підходи до її впровадження у процес вивчення географії, визначено науково-методичні засади використання дослідницької діяльності школярів на уроках.

Для порівняння результатів різних педагогічних підходів застосовувався **порівняльний аналіз**, за допомогою якого досліджувались відмінності між традиційними методами навчання та дослідницькою технологією. Аналізувались їхній вплив на зацікавленість учнів, рівень пізнавальної активності та якість засвоєння навчального матеріалу. Це дало змогу виділити ключові переваги дослідницького підходу у формуванні вмінь самостійного здобуття знань.

До **обсерваційних методів** належало **педагогічне спостереження**, яке проводилось у процесі уроків географії. Воно дало можливість фіксувати особливості поведінки учнів під час виконання дослідницьких завдань, простежити зміни у рівні їхньої зацікавленості предметом, характер взаємодії між учнями та з учителем у процесі спільної діяльності.

З метою визначення ставлення учнів до навчання та оцінки рівня сформованості дослідницьких умінь застосовувалися **емпіричні методи** — анкетування, тестування, бесіди та аудит. **Анкетування** дозволило з'ясувати рівень мотивації до навчання географії, ступінь зацікавленості у використанні дослідницьких методів і готовність до самостійного пошуку знань. **Тестування** дало можливість перевірити рівень засвоєння навчального матеріалу, виявити сформованість дослідницьких навичок, а також простежити динаміку навчальних досягнень у процесі впровадження технології.

Важливе місце у структурі дослідження посів **педагогічний експеримент**, який проводився з метою перевірки ефективності застосування дослідницької технології навчання географії. У ході експерименту було сформовано **експериментальну** та **контрольну** групи учнів. Навчання в експериментальній групі здійснювалось із використанням дослідницьких методів, тоді як у контрольній — за традиційною методикою. Порівняння результатів дозволило об'єктивно оцінити вплив дослідницької технології на пізнавальну активність, самостійність та навчальні досягнення школярів.

Для обробки й узагальнення результатів використовувався **метод статистичної обробки даних**. Зібрані результати анкетування, тестування та

педагогічного експерименту були систематизовані та проаналізовані за допомогою статистичних показників. Це дало змогу підтвердити або спростувати висунуту гіпотезу та зробити узагальнені висновки щодо ефективності дослідницької технології навчання географії в старшій школі.

Таким чином, використання комплексу теоретичних, емпіричних, обсерваційних, експериментальних і статистичних методів забезпечило наукову обґрунтованість і достовірність результатів дослідження, а також сприяло цілісному розкриттю проблеми впровадження дослідницької технології у навчальний процес.

Розділ 1. Освітні технології навчання в теорії та практиці географічної освіти

1.1. Сучасний стан дослідження проблеми, її відображення в працях педагогів, психологів, методистів.

Останні десятиліття показали суттєві зміни в системі освіти, що зумовлено як глобальними процесами цифровізації та інтеграції, так і внутрішніми потребами оновлення змісту, методів та форм навчання. Особливої актуальності набули питання впровадження нових освітніх технологій, які здатні забезпечити не лише передавання знань, а й формування ключових компетентностей, розвиток мислення, самостійності, здатності приймати рішення й діяти у нестандартних ситуаціях. У цьому контексті суттєвого значення набуває дослідницька технологія навчання, особливо у процесі викладання географії, як науки, що безпосередньо пов'язана з аналітикою, спостереженням і поясненням реальних процесів у навколишньому середовищі.

У сучасній педагогічній науці спостерігається підвищений інтерес до інноваційних освітніх технологій, що сприяють реалізації компетентнісного підходу. Зокрема, у працях О.М. Пометун, Л.І. Даниленко, С.О. Сисоєвої, І.Д. Бека обґрунтовується необхідність переходу від традиційного, репродуктивного навчання до діяльнісного, орієнтованого на самостійне здобуття знань учнями. Наголошується на тому, що сучасний урок має не стільки передавати готову інформацію, скільки створювати умови для її активного засвоєння, аналізу, перевірки та творчого застосування. Саме ці завдання і виконує дослідницька технологія, яка поєднує елементи проблемного, проєктного, інтерактивного навчання.

Відомо, що географія як шкільний предмет має великі можливості для впровадження дослідницьких підходів. Методика її викладання передбачає роботу з різними джерелами інформації: картографічними матеріалами,

статистикою, текстами, відео, даними спостережень. Крім того, у процесі вивчення географії можливе моделювання реальних ситуацій, організація міні-досліджень, експедицій, презентацій результатів. На це звертають увагу й сучасні методисти — зокрема, О.Г. Стадник, С.Г. Коберник, В.В. Безугла — які акцентують на практичному характері шкільної географії та необхідності формування в учнів дослідницьких умінь.

Згідно з Державним стандартом базової середньої освіти, навчальний процес має бути орієнтований на формування таких наскрізних умінь, як критичне мислення, вміння працювати в команді, аналізувати й інтерпретувати дані, застосовувати знання у практичній діяльності. Усе це повною мірою реалізується через застосування дослідницької технології. Водночас методична література зазначає, що ефективність дослідницької діяльності залежить не лише від підбору змісту навчання, а й від правильної організації уроку, мотивації учнів, наявності належного навчально-методичного забезпечення.

Психологічні аспекти дослідницького підходу обґрунтовані у працях Л.С. Виготського, О.М. Леонтьєва, П.Я. Гальперіна. Згідно з їхніми поглядами, навчання є найбільш ефективним тоді, коли учень сам активно бере участь у процесі пізнання. Дослідницьке навчання дозволяє реалізувати зону найближчого розвитку, розвиває пізнавальні інтереси, формує навички планування, рефлексії, самооцінки. В умовах сучасного інформаційного середовища, де обсяг знань постійно зростає, саме здатність до самостійного дослідження та критичного аналізу інформації стає основою якісної освіти.

Окрему увагу у вітчизняній педагогіці приділено інтеграції освітніх технологій з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів. Так, у працях Н.М. Свириденко, О.М. Топузова, Т.І. Шкварчук розкрито можливості використання диференційованого підходу, персоналізації навчального процесу, створення умов для творчої самореалізації учнів. Усе це сприяє успішному застосуванню дослідницької технології, оскільки дозволяє враховувати інтереси, рівень підготовки та мотивацію школярів.

У практичній площині впровадження дослідницького підходу часто стикається з низкою труднощів. До них можна віднести недостатню підготовку педагогів до роботи в новому форматі, брак відповідних навчальних матеріалів, перевантаження програм, обмеженість у часі. Однак наявні позитивні приклади демонструють, що ці перешкоди можна подолати за умови належної організації навчання. Досвід деяких шкіл, у тому числі спостережений під час педагогічної практики, свідчить, що учні активно й зацікавлено долучаються до виконання завдань дослідницького характеру — наприклад, створення мініпроектів, дослідження екологічного стану своєї місцевості, аналізу змін клімату або урбанізації.

Варто зазначити, що впровадження новітніх освітніх технологій у географічну освіту вимагає перегляду не лише методики проведення окремих уроків, а й загальної концепції навчального процесу. Зміни повинні торкатися програмного забезпечення, системи оцінювання, підготовки вчителів. Сучасний учитель географії має бути не просто транслятором знань, а організатором пізнавальної діяльності, наставником у дослідницькій роботі, мотиватором до саморозвитку учнів.

Разом із цим у сучасній педагогічній науці дедалі більше уваги приділяється питанням створення освітнього середовища, сприятливого для розвитку дослідницької компетентності учнів. У працях таких учених, як І.М. Богданова, Н.М. Бібік, О.І. Ляшенко, підкреслюється, що дослідницька діяльність має бути не епізодичною формою роботи, а системоутворюючим компонентом освітнього процесу. Це передбачає поступовий розвиток умінь — від спостереження та опису явищ до формулювання гіпотез, проведення аналізу, узагальнення результатів і формування власних висновків. Саме послідовність і системність формують у школярів справжню дослідницьку культуру.

Дослідницька технологія навчання дедалі частіше розглядається як педагогічна інновація, що поєднує когнітивний, діяльнісний та особистісно зорієнтований підходи. З позицій когнітивної психології (Д. Брунер, Ж. Піаже,

Г. Олпорт) вона сприяє формуванню внутрішньої мотивації до навчання, оскільки учень відчуває себе не пасивним споживачем інформації, а суб'єктом пізнання. Це особливо важливо для старшої школи, коли в учнів зростає потреба у самоствердженні, самовираженні, пошуку власного бачення світу.

В українському освітньому просторі поступово формується тенденція до створення дослідницько-орієнтованих навчальних програм і підручників, зокрема з географії. У нових навчально-методичних матеріалах (під ред. Т.Г. Назаренко, В.П. Плахотніка, О.В. Топузова) пропонуються завдання, які передбачають збір та аналіз статистичних даних, роботу з геоінформаційними системами, створення картосхем, проведення міні-досліджень соціально-економічних і природних процесів. Це свідчить про поступову інтеграцію дослідницького підходу у шкільну практику.

Варто також зазначити, що сучасна географічна освіта тісно пов'язана з розвитком інформаційних технологій, які відкривають нові можливості для організації дослідницької діяльності. Використання цифрових карт, онлайн-ресурсів, супутникових знімків, інтерактивних симуляцій і платформ для візуалізації даних (Google Earth, ArcGIS, GeoGebra тощо) дозволяє учням проводити власні дослідження навіть у шкільному середовищі. Це не лише підвищує пізнавальну активність, а й формує навички роботи з інформацією, що є ключовими у XXI столітті.

Однак дослідники (зокрема, Л.М. Пироженко, О.П. Рєзнік, Г.М. Бондаренко) наголошують, що ефективність дослідницької діяльності значною мірою залежить від професійної готовності вчителя. Педагог має володіти не лише предметними знаннями, а й методологічною культурою — умінням ставити проблеми, формулювати гіпотези, організовувати експериментальну діяльність, аналізувати отримані результати. Тому підвищення кваліфікації вчителів, зокрема через участь у тренінгах, методичних семінарах, професійних спільнотах, є важливим напрямом удосконалення освітнього процесу.

Крім того, в сучасних дослідженнях (О.І. Пометун, Л.В. Кудрик, Н.В. Морзе) підкреслюється значення міжпредметної інтеграції у процесі

впровадження дослідницьких технологій. Географічні дослідження часто потребують знань з математики, біології, економіки, історії, інформатики, що сприяє формуванню цілісної картини світу та розвитку аналітичного мислення. Такий підхід відповідає концепції STEM-освіти, у якій поєднуються природничі науки, технології, інженерія та математика, а дослідницькі методи виступають головним інструментом навчання.

Особливої уваги заслуговує й аспект мотивації учнів до дослідницької діяльності. Психологи (К. Роджерс, А. Маслоу, Б. Блонський) доводять, що пізнавальний інтерес виникає тоді, коли навчання має особистісний сенс, а завдання викликають інтелектуальний виклик. Отже, для ефективного впровадження дослідницької технології важливо створити атмосферу підтримки, довіри, партнерства між учителем і учнем. Саме така взаємодія стимулює самостійність мислення та формує відчуття успіху від власних відкриттів.

На сучасному етапі розвитку освіти актуальним стає також питання оцінювання результатів дослідницької діяльності. Традиційна система оцінок не завжди враховує процесуальний бік навчання, тобто сам хід дослідження, уміння планувати, аналізувати, робити висновки. Тому в науковій літературі (Ю.О. Туранов, Л.І. Новікова) пропонується застосовувати критерії формувального оцінювання, які дозволяють відстежувати не лише кінцевий результат, а й динаміку розвитку учнів.

Таким чином, аналіз наукових джерел свідчить, що дослідницька технологія навчання розглядається сучасною педагогікою як потужний засіб модернізації освіти, який сприяє формуванню компетентної, критично мислячої особистості, здатної до самостійного прийняття рішень і творчого розв'язання проблем. Її впровадження у процес вивчення географії не лише підвищує ефективність засвоєння навчального матеріалу, а й розвиває світоглядні уявлення, відповідальність, екологічну свідомість та громадянську активність школярів.

1.2. Дослідницька технологія навчання, її мета, завдання й значення для розкриття творчого потенціалу школярів на уроках географії

Внутрішня мотивація школярів до пізнання світу природним чином стимулює їх до дослідницької діяльності під час вивчення географії, створюючи сприятливі умови для саморозвитку та самореалізації. Дослідження як освітня технологія сприяє формуванню вищого рівня пізнавальної самостійності учнів, має особистісно-орієнтований характер, оскільки схильність до пошукової діяльності є індивідуальною рисою, що залежить від низки чинників — рівня уваги, пам'яті, спостережливості, розвитку пізнавальних інтересів, змісту знань і мотивації. Розвиток дослідницьких здібностей у школярів є важливою умовою становлення самодостатньої, компетентної особистості, здатної мислити критично та діяти творчо. Крім того, дослідницьке навчання позитивно впливає на самооцінку учнів, сприяє формуванню активної життєвої позиції.

Географія як навчальний предмет має широкі можливості для організації дослідницького процесу, адже вона передбачає вивчення реальних природних і соціально-економічних явищ, формування навичок аналізу та узагальнення. У її змісті природно закладено елементи проблемного навчання — визначення проблеми, аналіз, оцінку, висунення гіпотези, обґрунтування та перевірку отриманих результатів. Учителі-практики відзначають, що впровадження дослідницької технології на уроках географії значно підвищує рівень пізнавальної активності учнів, формує інтерес до навчально-дослідницької діяльності, сприяє глибшому розумінню навколишнього світу та його закономірностей.

Сутність цієї технології полягає у цілеспрямованому й систематичному застосуванні методів наукового пошуку в освітньому процесі. Завдяки цьому учні навчаються самостійно добувати нові знання на основі аналізу різних джерел, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, робити узагальнення та творчо

використовувати отримані результати у практичних ситуаціях. Такий підхід сприяє формуванню нових пізнавальних цінностей і підвищує якість засвоєння навчального матеріалу.

Головною метою впровадження дослідницької технології у вивчення географії є набуття учнями досвіду пошукової діяльності, розвиток інтелектуального та творчого потенціалу, формування дослідницьких умінь і, як наслідок, становлення активної, компетентної, самостійної особистості. Для досягнення цієї мети вчитель має не лише володіти методикою організації досліджень, а й формувати у школярів стійкий інтерес до пізнання, мотивацію до самостійного пошуку та вміння виконувати всі етапи дослідницької роботи — від постановки проблеми до представлення результатів.

У процесі реалізації дослідницької технології на уроках географії вирішуються такі завдання:

- систематичне впровадження дослідницьких методів навчання;
- розвиток у школярів дослідницьких умінь і навичок;
- формування інтересу до наукової та навчально-пошукової діяльності;
- проведення досліджень під час вивчення географічних об'єктів, явищ і процесів;
- розкриття творчого потенціалу учнів через практичний досвід дослідницької роботи;
- удосконалення навичок самостійної роботи з різними джерелами інформації;
- формування наукового світогляду та розвиток інтелектуальних здібностей;
- підвищення якості засвоєння знань і розвиток логічного, критичного та творчого мислення.

Враховуючи індивідуальні особливості школярів, у практиці навчання виокремлюють три рівні організації роботи з використанням дослідницької технології: **низький (репродуктивний), середній (частково-пошуковий) і високий (самостійно-дослідницький)**. На низькому рівні домінує діяльність учителя — він визначає тему, формулює проблему, добирає методи дослідження, тоді як учні діють за його інструкціями. Середній рівень

передбачає активнішу участь учнів — вони самостійно опрацьовують інформаційні джерела, виконують окремі етапи дослідження під керівництвом учителя. Високий рівень характеризується повною автономністю учнів у виконанні всіх етапів дослідження, а педагог виконує роль консультанта й оцінювача результатів.

Таким чином, важливою умовою ефективного впровадження дослідницької технології у навчальний процес є урахування рівня підготовки школярів і поступовий перехід від репродуктивної діяльності до самостійної науково-пошукової роботи. На кожному етапі навчання необхідно створювати умови, що стимулюють розвиток пізнавальних інтересів, самостійності та впевненості учнів у власних можливостях.

Особливістю сучасного етапу розвитку дослідницької технології навчання є налагодження постійного зворотного зв'язку між учителем і учнями. Це дає можливість педагогу вже під час опрацювання нового матеріалу своєчасно оцінювати рівень сформованості дослідницьких умінь школярів, аналізувати результати їх діяльності та вносити необхідні корективи у процес навчання. Використання такої взаємодії дозволяє зробити навчально-дослідницький процес більш гнучким і ефективним.

Під час упровадження дослідницької технології на уроках географії важливим завданням учителя є визначення складових навчально-дослідницької діяльності та рівнів мотивації учнів. Залежно від ступеня зацікавленості школярів виділяють три рівні мотивації: низький, споглядально-діяльнісний і високий (діяльнісно-дослідницький). На першому рівні мотивація формується під впливом яскравих фактів, незвичних явищ і захопливих історій про географічні об'єкти. Другий рівень характеризується інтересом до розв'язання нескладних завдань пошукового характеру, що стимулює аналітичне мислення. Найвищий рівень проявляється у свідомій дослідницькій активності учнів, коли вони самостійно планують, проводять і аналізують власні дослідження.

Навчальне дослідження реалізується через послідовність етапів:

- усвідомлення проблеми та виявлення суперечностей, що спонукають до

пошуку;

- висування гіпотези;
- збирання і систематизація теоретичних фактів;
- проведення експериментальних або аналітичних досліджень;
- оцінка отриманих результатів і їх достовірності;
- аналіз проведеного дослідження;
- формулювання узагальнених висновків на основі здобутих даних.

Учителю географії, який застосовує дослідницьку технологію, важливо постійно відстежувати хід діяльності учнів, вчасно коригувати їх дії та надавати підтримку під час роботи. Ефективність такого навчання залежить від систематичного зворотного зв'язку, який має бути органічною складовою кожного уроку.

Важливим компонентом дослідницької технології є і професійна готовність самого педагога. Учитель географії повинен володіти широким кругозором, глибокими предметними знаннями, методичною і психологічною компетентністю, а також мати власний досвід науково-дослідницької діяльності, щоб бути прикладом для учнів.

Перед впровадженням дослідницької технології доцільно провести підготовчий етап, який включає:

- добір навчальних тем, що мають потенціал для дослідницької роботи;
- урахування рівня підготовленості учнів, їх уміння працювати з інформаційними джерелами;
- визначення пізнавальної цінності дослідження;
- створення системи творчих, проблемних та пошукових завдань.

Досвід практичної роботи підтверджує, що кожен школяр володіє певним дослідницьким потенціалом, який учитель має допомогти розкрити. Організація навчально-дослідної діяльності на уроках географії дозволяє учням глибше зрозуміти закономірності природних і суспільних процесів, розвиває їхній світогляд, формує навички самоосвіти та сприяє становленню творчої, мислячої особистості.

Аналіз педагогічних і психологічних досліджень засвідчує, що розвиток дослідницьких здібностей учнів у процесі вивчення географії базується на формуванні комплексу пізнавальних і логічних умінь. До них належать: уміння визначати суть проблеми, абстрагуватися від другорядного, переходити від окремого до загального та навпаки, систематизувати, узагальнювати, порівнювати, робити обґрунтовані висновки, а також оцінювати ефективність різних шляхів вирішення поставлених завдань.

Навчальний процес є основою формування дослідницьких здібностей, адже під час засвоєння нових знань у школярів не лише розширюється світогляд, а й розвиваються вміння самостійно застосовувати набуті знання, здобувати нову інформацію, мислити творчо й прагнути до самоосвіти. Таким чином, навчання, побудоване на активній пізнавальній діяльності, є головною умовою розвитку дослідницької компетентності.

Розвиток дослідницьких здібностей учнів під час вивчення географії можливий лише за умови правильного педагогічного керівництва. Учителю повинен забезпечити єдність між системою географічної науки, її методами пізнання та особливостями шкільного викладання. При цьому враховується специфіка навчального матеріалу, наявність елементів новизни, функціональна мета занять та організаційні форми навчальної діяльності.

Формування дослідницьких умінь відбувається переважно через самостійну роботу учнів із різними джерелами географічної інформації — картами, статистичними даними, підручниками, інтернет-ресурсами. Практика свідчить, що знання, здобуті самостійно, засвоюються глибше й на триваліший час, тоді як інформація, подана в готовому вигляді, швидко забувається. Працюючи з джерелами, школярі розвивають мислення, набувають умінь робити висновки про закономірності й причинно-наслідкові зв'язки, що існують у географічній оболонці Землі.

Важливим дидактичним інструментом виступає система творчих вправ і пізнавальних завдань, що дає змогу формувати правильні узагальнення. Вона

ґрунтується на зміні несуттєвих ознак явищ за збереження їх головних характеристик, що допомагає учням глибше зрозуміти сутність понять.

Відповідно до досліджень Г. С. Костюка, С. В. Скрипченка, Г. І. Щукіної, Л. І. Божович та інших науковців, процес формування дослідницьких здібностей включає кілька етапів:

- створення умов, що стимулюють потребу учнів у дослідницькій діяльності;
- формування позитивного ставлення до вивчення географії;
- організацію самостійної роботи, під час якої розвиваються вміння досліджувати.

Позитивне ставлення до навчання як чинник розвитку дослідницьких здібностей залежить від низки факторів: від сприйняття навчання як серйозної, відповідальної діяльності; від обізнаності вчителя з мотиваційною сферою учнів; від правильної організації навчально-виховного процесу з урахуванням рівня підготовленості школярів.

Однією з ключових умов розвитку дослідницьких здібностей є зацікавленість учнів у пошуковій діяльності та усвідомлення ними практичного значення вивченого матеріалу. Учитель має формувати пізнавальну мотивацію, розкривати актуальність проблеми, показувати зв'язок між навчанням і реальним життям. Наступною важливою умовою є новизна — як у змісті матеріалу, так і в методиці його подання. Учням необхідно пропонувати завдання, які виходять за межі стандартного мислення, спонукають до пошуку нового знання.

Третя умова — емоційна привабливість навчального процесу. Важливо, щоб уроки географії викликали позитивні емоції, пробуджували інтерес, активізували інтелектуальні, естетичні та моральні почуття учнів.

Проведене дослідження доводить, що формування дослідницьких здібностей є найбільш ефективним тоді, коли вчитель не лише передає знання, а й стимулює пізнавальну активність школярів, залучаючи їх до вирішення реальних проблем і пошуку нових рішень.

Важливу роль у розвитку цих здібностей відіграє інтелектуальна мотивація — прагнення самостійно знайти відповіді, задоволення від процесу мислення, усвідомлення практичного значення отриманих результатів. Саме така мотивація формує в учнів стійкий інтерес до наукового пізнання, розвиває їх допитливість, ініціативність і готовність до творчого саморозвитку.

Важливою передумовою ефективної реалізації дослідницької діяльності школярів є створення вчителем продуманої системи тренувальних, пізнавальних і творчих завдань до кожної теми навчального курсу. Така система має бути структурована з урахуванням логічного чергування завдань і їх кількості, достатньої для повного засвоєння змісту, формування необхідних умінь і навичок, передбачених навчальною програмою.

У процесі безпосереднього спостереження й аналізу кількох географічних об'єктів учні вчаться порівнювати їх за ознаками, властивостями, функціональним значенням, виявляючи спільне та відмінне. Під час цього процесу школярі відволікаються від несуттєвих характеристик і, використовуючи індукцію, узагальнюють власні спостереження, формуючи логічні висновки. Надалі ці знання стають основою для свідомого виконання дій і поступового переходу від умінь до стійких навичок. Початкові вправи мають пропедевтичний характер, однак після усвідомлення сутності матеріалу вони переходять у тренувальні завдання вищого рівня.

У ході дослідження встановлено, що для ефективного виконання тренувальних завдань важливими є такі умови:

- наявність у школярів внутрішньої мотивації, зацікавленості у виконанні діяльності;
- ознайомлення з моделлю дій, яку необхідно засвоїти;
- використання методу наслідування на початкових етапах формування умінь і навичок.

Тренувальні вправи сприяють перетворенню знань на автоматизовані дії, допомагають у свідомому засвоєнні навчального матеріалу. Спочатку учні здебільшого помічають лише зовнішні зв'язки між елементами завдання, тому

завдання вчителя — створювати навчальні ситуації, які стимулюють усвідомлення глибинних причинно-наслідкових залежностей між географічними явищами. Для цього педагог поступово ускладнює пізнавальні завдання та спрямовує учнів на самостійне відкриття закономірностей.

Пізнавальні завдання — це комплекс пропедевтичних і тренувальних вправ, спрямованих на формування нових знань і умінь під керівництвом учителя. До основних умов їх успішного виконання належать:

- наявність достатньої кількості джерел інформації;
- сформованість опорних знань, на які учні можуть спиратися;
- активізація розумової діяльності під час самостійної роботи;
- використання ефективних методів пізнання;
- логічна послідовність учительських рекомендацій;
- проведення евристичної бесіди, що спрямовує учнів на узагальнення та висновки.

Одним із чинників формування інтересу школярів до дослідницької діяльності є зміст навчального матеріалу. Географія має унікальні можливості для цього завдяки красназвочному компоненту, зв'язку навчання з реальними явищами природи та суспільства, урахуванню особистого досвіду учнів. Крім того, систематична самостійна робота та доброзичлива оцінка вчителя сприяють розвитку впевненості й пізнавальної активності школярів.

У процесі дослідження розроблено рекомендації для вчителів географії щодо формування дослідницьких здібностей учнів:

- підтримувати самостійність учнів, не надаючи готових рішень;
- заохочувати ініціативу, не виконувати за дітей те, що вони можуть зробити самі;
- допомагати бачити міждисциплінарні зв'язки;
- створювати проблемні ситуації, що вимагають застосування набутих умінь;
- навчати школярів самостійно організовувати пізнавальний процес;
- творчо підходити до організації навчальної діяльності.

Таким чином, головними дидактичними умовами розвитку дослідницьких здібностей учнів є:

- організація самостійної роботи з різними джерелами географічної інформації (карти, статистичні матеріали, довідники);
- формування позитивної мотивації до пошукової діяльності;
- пробудження зацікавлення змістом навчального матеріалу;
- забезпечення новизни як у змісті, так і в методах роботи;
- створення емоційно привабливої атмосфери навчання;
- активізація мислення через постановку проблемних запитань;
- розвиток інтелектуальної мотивації та прагнення самостійно знаходити відповіді;
- системна розробка тренувальних, творчих і пізнавальних завдань;
- використання краєзнавчого матеріалу та врахування особистого досвіду учнів.

1.3. Аналіз стану проблеми в практиці навчання географії у закладах загальної середньої освіти

Вивчення географії у сучасній школі поступово змінюється відповідно до вимог Нової української школи. Учителі прагнуть зробити уроки більш цікавими, практичними та наближеними до життя. Аналіз наукових джерел, а також практичних результатів роботи педагогів дає змогу виділити основні аспекти, що впливає на ефективність використання дослідницьких методів у навчанні.

Незважаючи на наявність багатьох інноваційних підходів, у більшості випадків навчання залишається традиційним. Під час уроків учні переважно слухають пояснення вчителя, конспектують матеріал, виконують типові завдання, відтворюють інформацію з підручника, на жаль, такий підхід не завжди сприяє розвитку пізнавальної активності й самостійності учнів.

У сучасних умовах важливо, щоб школярі не просто запам'ятовували географічні факти, а вчилися самостійно їх здобувати, аналізувати та застосовувати. Проте практика показує, що учні часто не мають достатніх навичок пошуку інформації, роботи з картами, таблицями, діаграмами, цифровими джерелами. Це пов'язано з тим, що в навчальному процесі ще недостатньо застосовується дослідницька діяльність. Багато вчителів визнають її важливість, але через різні труднощі не можуть впроваджувати систематично.

Однією з основних причин цього є перевантаження навчальних програм і нестача часу. Учителі змушені приділяти більше уваги перевірці знань, підготовці до контрольних робіт чи зовнішнього оцінювання, тому не завжди мають можливість організовувати навчальні дослідження. Крім того, не вистачає сучасних методичних рекомендацій і зразків завдань дослідницького характеру. Часто педагоги розробляють їх самостійно, що потребує багато часу та зусиль.

Іншою проблемою є те, що частина учнів не має достатньої мотивації до навчання. Географія для них здається складним і “другорядним” предметом, тому вони не завжди виявляють зацікавлення. В умовах такого ставлення

дослідницькі завдання можуть сприйматися як додаткове навантаження, якщо вчитель не зуміє показати їхню практичну цінність.

Можна зазначити що низка досліджень (Пономаренко, 2015; Іванова, 2018) свідчить, що сучасні учні часто виявляють зацікавленість до активних форм навчання, до яких належить і дослідницька технологія. Вона сприяє формуванню критичного мислення, навичок самостійного пошуку інформації, аналізу та узагальнення матеріалу, що є необхідними для вивчення географії як комплексної науки.

Разом з тим, у практиці роботи багатьох шкіл можна знайти позитивні приклади застосування дослідницьких методів. Учителі проводять спостереження за погодою, екскурсії у природу, краєзнавчі проєкти, практичні роботи з аналізом карт і статистики, використовують інформаційні технології. Такі уроки викликають інтерес у школярів, розвивають їхню самостійність, вміння працювати з інформацією, робити висновки.

Однак ці приклади є поодинокими. Зазвичай вони залежать від особистої ініціативи вчителя, його творчого підходу та бажання вдосконалювати уроки. У більшості закладів освіти немає цілісної системи організації дослідницької діяльності з географії. Учителі часто не мають можливості обмінюватися досвідом, бракує спільних методичних розробок, навчальних посібників і підтримки з боку адміністрації школи.

Зокрема, у межах дослідницького блоку магістерської роботи було проведено анкетування серед учнів 10 та 11 класу, загальною кількістю яких складало - 31 респондент.

Основною метою анкетування стало з'ясування ставлення школярів до використання дослідницької технології навчання у процесі їх вивчення географії, а також виявлення ефективності та доцільності її впровадження в освітній процес.

Анкета складалась з 10 питань , які звучали так:

1. Чи доводилося вам самостійно проводити географічні дослідження або пошук інформації? Наведіть приклади.

2. Чи цікаво проводяться уроки географії?
3. Чи мають уроки географії пізнавальний інтерес для вас?
4. Чи виконуєте Ви завдання творчого або проблемного характеру на уроках географії? Наведіть приклади.
5. Чи подобається Вам підручник з курсу «Географія світу»?
6. Чи брали ви участь у географічних конкурсах чи олімпіадах? Яку кількість разів ?
7. Чи робили ви дослідження з географії ? Наведіть приклади досліджень.
8. Чи подобається вам вивчати географію?
9. Чи виконували ви групові завдання на уроках географії? Наведіть приклади.
10. Які б зміни ви внесли, щоб уроки географії стали цікавішими?

Опитування серед учнів проводилося анонімно, результати мали на меті опрацювання значущості дослідницької методики та рівня викладання її у сучасній школі.

Отриманні дані дали змогу зробити висновок на якому рівні дослідницька методика навчання зараз у школі, ефективність застосування цієї методики та рекомендації щодо подальшого удосконалення.

Розгорнутий аналіз результатів опитування учнів щодо дослідницької методики навчання географії

Опитування дало змогу з'ясувати, як учні старших класів оцінюють уроки географії, чи мають вони досвід дослідницької діяльності, а також які зміни пропонують для підвищення зацікавленості до предмета.

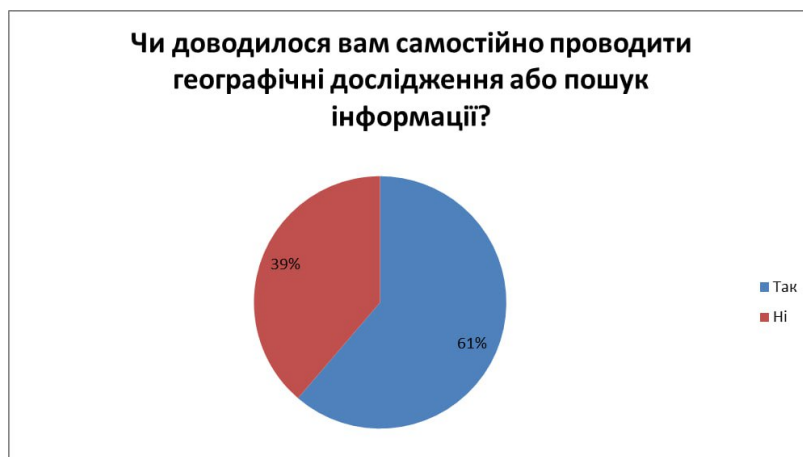

Рис.1 Чи доводилося вам самостійно проводити географічні дослідження або пошук інформації?

Більшість опитаних (19 учнів) підтвердили, що мали досвід самостійних досліджень або пошуку географічної інформації. Це свідчить, що елементи дослідницької методики вже інтегровані у навчальний процес. Однак 12 школярів зазначили, що не проводили подібної діяльності, що вказує на потребу у систематичнішому використанні таких завдань.

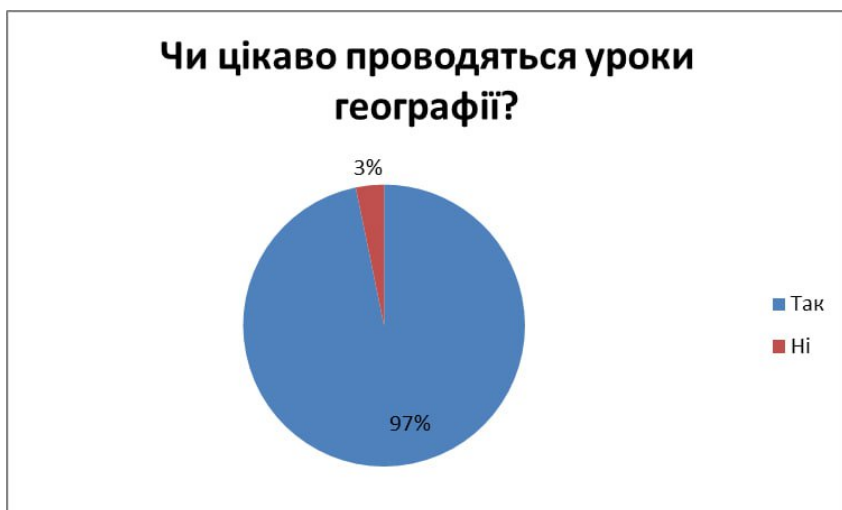

Рис 2. Чи цікаво проводяться уроки географії?

Абсолютна більшість (30 учнів) вважає, що уроки є цікавими, і лише один учень відповів негативно. Цей результат свідчить про високий рівень організації навчального процесу, але також залишає простір для удосконалення методів викладання.

3. Чи мають уроки географії пізнавальний інтерес для вас?

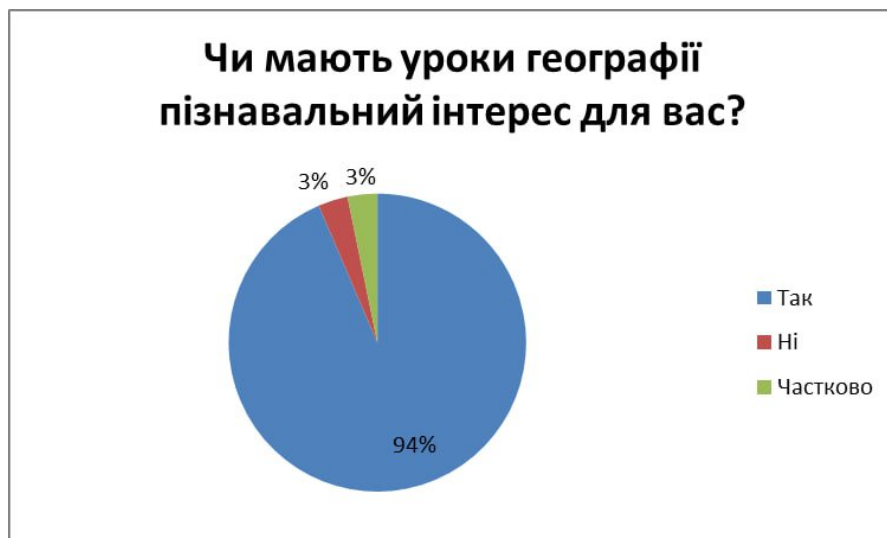

Рис 3. Чи мають уроки географії пізнавальний інтерес для вас?

На запитання про пізнавальність уроків 29 респондентів відповіли «так». Лише один учень не вбачає інтересу в навчанні, а ще один зазначив, що пізнавальність уроків для нього лише часткова. Це підкреслює важливість урізноманітнення змісту занять і залучення учнів до активного пізнання.

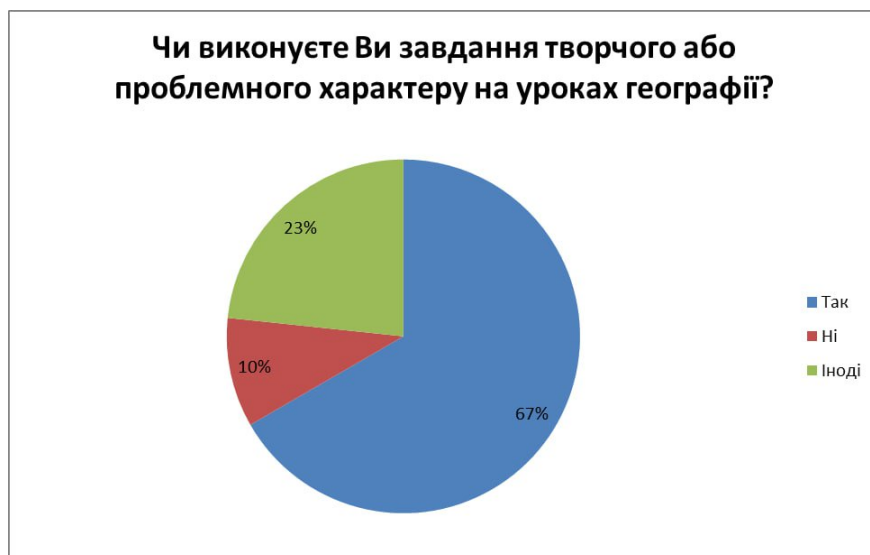

Рис 4. Чи виконуєте ви завдання творчого або проблемного характеру на уроках географії?

Виконання творчих та проблемних завдань підтвердили 20 опитаних, ще 7 виконують їх лише іноді, а 3 учні взагалі не мають такого досвіду. Цей показник демонструє, що проблемно-дослідницькі методи використовуються, але не в повному обсязі.

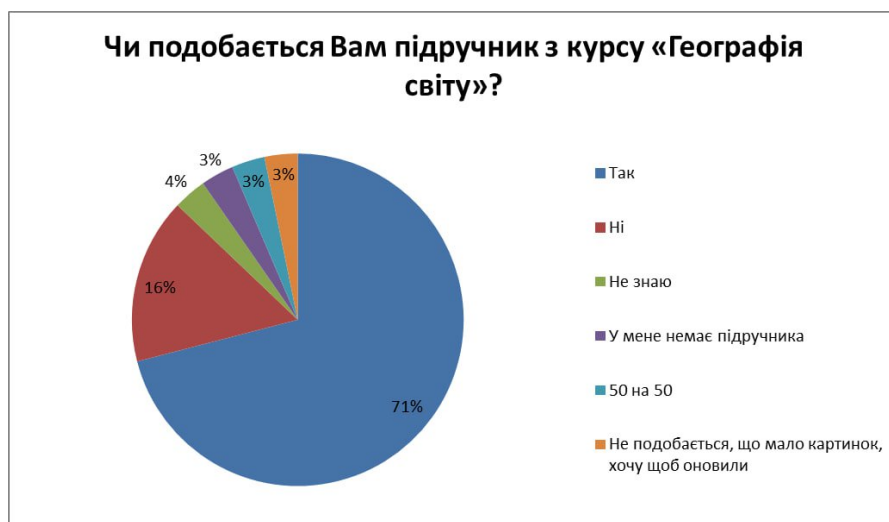

Рис 5. Чи подобається вам підручник з курсу «Географія світу»?

22 учні задоволені підручником, 5 висловили негативну думку, а ще кілька дали змішані відповіді: «50 на 50», «не знаю», «немає підручника». Один учень зауважив, що у підручнику замало ілюстрацій і він потребує оновлення. Це свідчить про необхідність удосконалення навчальних матеріалів, особливо з урахуванням візуальних потреб сучасних школярів.

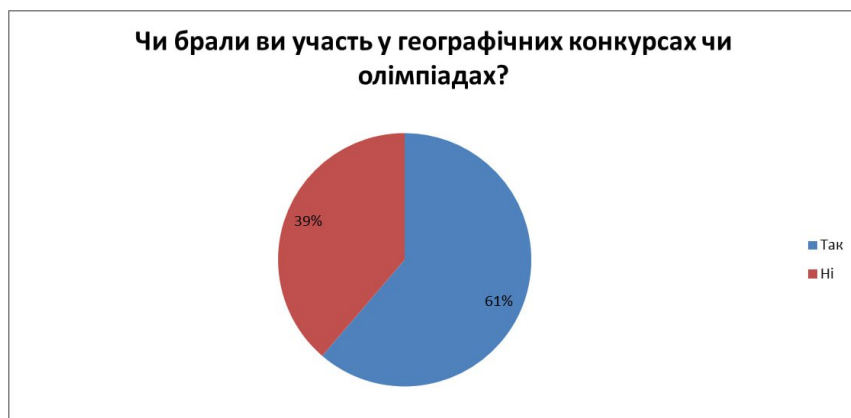

Рис 6. Чи брали ви участь у географічних конкурсах чи олімпіадах?

19 респондентів брали участь у позакласних заходах, тоді як 12 не мали такого досвіду. Це означає, що хоча частина учнів активно залучена до конкурсної діяльності, іншим потрібна додаткова мотивація та підтримка для участі в олімпіадах.

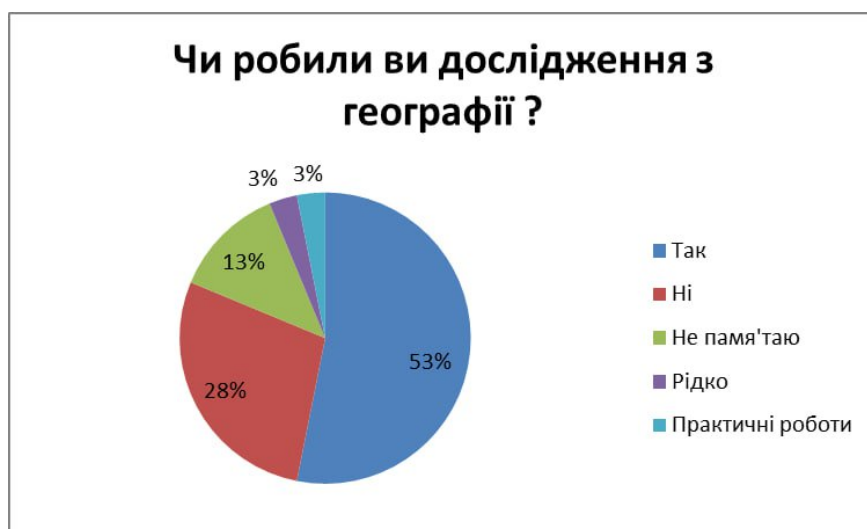

Рис 7. Чи робили ви дослідження з географії?

Додаткове питання підтверджує попередні результати: 17 учнів мали досвід досліджень, 9 – ні, 4 не пам'ятають, 1 виконував дослідження рідко, а ще один вказав, що робив лише практичні роботи. Це доводить, що дослідницька діяльність ще не є регулярною складовою навчання для всіх.

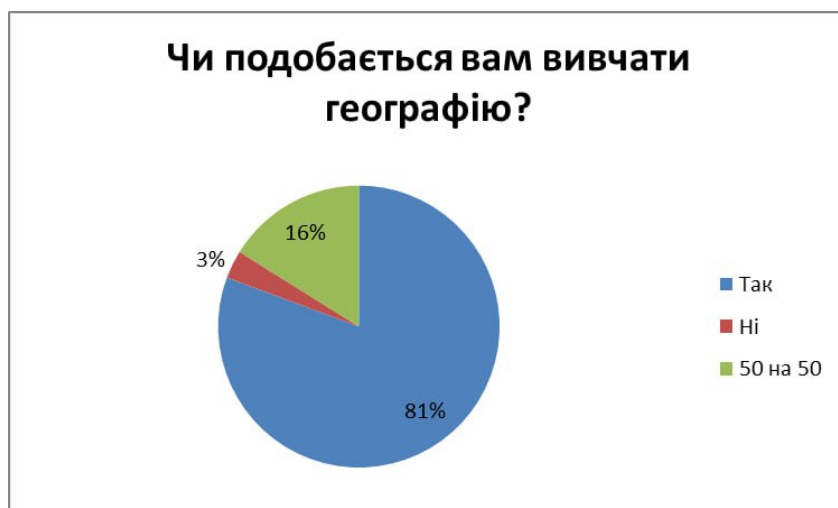

Рис 8. Чи подобається вам вивчати географію?

Позитивно оцінили предмет 25 учнів, лише один відповів «ні», а 5 зазначили «50 на 50». Отже, інтерес до предмета є загалом високим, але є й частина школярів, які не відчують достатньої мотивації.

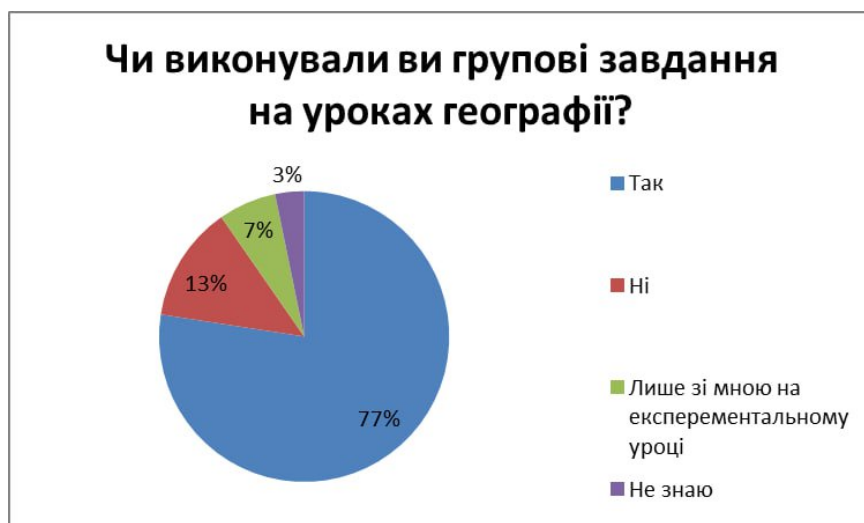

Рис 9. Чи виконували ви групові завдання на уроках географії?

Більшість (24 учні) мають досвід групової роботи. Чотири учні відповіли негативно, двоє виконували групові завдання лише на експериментальному уроці, а один не зміг визначитися. Це показує, що групова форма роботи використовується, але її можна розширити, особливо в контексті дослідницької методики.

10. Які б зміни ви внесли, щоб уроки географії стали цікавішими?

Рис 10. Які б зміни ви внесли, щоб уроки географії стали цікавішими?

Найпоширенішою відповіддю було «ніяких змін» (14 осіб), що підтверджує задоволення більшості учнів нинішньою організацією занять. Проте інші учні висловили цінні пропозиції:

- використання відео-уроків або мультфільмів – 5 учнів;
- проведення занять на свіжому повітрі – 3 учні;
- збільшення кількості годин – 1;
- уникати проведення уроку в останню годину – 2;
- вивчати більше держав – 1;
- додавати іноземні слова під час вивчення країн – 1;
- організовувати виїзні екскурсії – 1;

- запрошувати географів на зустрічі – 1.

Ці відповіді демонструють зацікавленість учнів у більш практичних і інтерактивних формах навчання.

Отримані результати опитування демонструють, що учні загалом позитивно оцінюють уроки географії, їхній зміст та форми проведення. Переважна більшість респондентів відзначає, що заняття є цікавими та пізнавальними, що підтверджує ефективність використаних педагогічних прийомів. Водночас виявлено певні напрями, які потребують удосконалення, особливо у контексті застосування дослідницької методики.

По-перше, досвід проведення досліджень має лише частина учнів. Хоча понад половина респондентів виконувала дослідницькі або творчі завдання, існує група школярів, які рідко або взагалі не брали участі в подібній діяльності. Це вказує на необхідність систематичного впровадження дослідницьких підходів у навчальний процес.

По-друге, більшість учнів мають позитивне ставлення до предмета та зацікавлені у вивченні географії. Проте приблизно п'ята частина опитаних відповіла, що інтерес є частковим. Це сигналізує про потребу урізноманітнення уроків та створення умов для підвищення мотивації.

По-третє, групові форми роботи вже застосовуються, проте не всі учні мають регулярний досвід співпраці в колективі під час дослідницьких завдань. З огляду на значення групової діяльності для розвитку комунікативних і дослідницьких компетентностей, доцільно активніше використовувати командні проекти.

По-четверте, пропозиції школярів щодо вдосконалення уроків містять цінні ідеї: інтеграція відеоматеріалів, проведення занять на свіжому повітрі, організація екскурсій, використання іноземних мов у контексті вивчення країн, а також зустрічі з фахівцями-географами. Ці рекомендації свідчать про прагнення учнів до більш практичного та сучасного формату навчання.

Аналіз опитування підтверджує, що впровадження дослідницької методики навчання у старшій школі є актуальним і перспективним напрямом

удосконалення викладання географії. Використання дослідницьких, творчих і групових завдань, поєднаних із сучасними інтерактивними технологіями та практичною діяльністю, здатне підвищити інтерес школярів і забезпечити глибше засвоєння знань.

Розділ 2. Методичні засади використання дослідницької технології навчання у процесі вивчення географії в старшій школі.

2.1. Дидактичні умови розвитку дослідницьких здібностей школярів.

Експериментальне дослідження проводилося у Житомирському ліцеї №4, де створювалися дидактичні умови, спрямовані на розвиток дослідницьких здібностей старшокласників у процесі вивчення географії. Ці умови забезпечувалися цілеспрямованою організацією освітнього процесу, добором методів, форм і засобів навчання, які стимулювали активну пізнавальну діяльність учнів.

Першою важливою дидактичною умовою стала створення мотиваційного середовища, у якому учні відчували інтерес до дослідження, мали змогу проявляти ініціативу, висувати власні гіпотези та перевіряти їх на практиці. Для цього використовувалися проблемно-пошукові завдання, елементи ігрового моделювання, тематичні проєкти. Учні експериментального 10 класу брали участь у міні-дослідженнях на уроках, зокрема аналізували кліматичні особливості своєї місцевості, складали карти розселення, проводили анкетування серед однокласників щодо екологічної свідомості та презентували результати досліджень.

Другою дидактичною умовою стала організація навчального середовища, орієнтованого на самостійну діяльність учнів. Вчитель виступав не лише джерелом знань, а наставником і консультантом, який спрямовував роботу школярів, допомагав планувати етапи дослідження, формулювати висновки, порівнювати результати. Такий підхід сприяв формуванню самостійності мислення, умінню приймати рішення та брати відповідальність за результати своєї роботи.

Третьою умовою стало використання інтерактивних методів навчання, що забезпечували співпрацю, взаємонавчання і розвиток комунікативних навичок. Під час уроків активно застосовувалися дискусії, «мозкові штурми», рольові ігри, робота в малих групах, обговорення результатів досліджень. Така діяльність формувала в учнів уміння

висловлювати власну думку, аргументувати позицію, аналізувати різні точки зору.

Четверта умова — забезпечення зв'язку навчання з реальним життям. Для цього вчитель використовував приклади з місцевого середовища, реальні статистичні дані, матеріали місцевих спостережень. Учні виконували дослідження, пов'язані з природними умовами та економічними процесами Житомирщини, порівнювали їх із загальноукраїнськими показниками, що підвищувало усвідомлення практичного значення географічних знань.

П'ята умова полягала у систематичному зворотному зв'язку та оцінюванні результатів дослідницької діяльності. Учні презентували свої роботи у вигляді звітів, постерів, презентацій, брали участь у шкільних конференціях. Це сприяло розвитку навичок самооцінювання та взаємооцінювання, усвідомленню власного прогресу, підвищенню відповідальності за результати.

У процесі експерименту було створено сприятливий психологічний клімат, який підтримував ініціативу школярів і зменшував страх помилки. Учні із зацікавленням включалися в навчальний процес, демонстрували зростання рівня пізнавальної активності, логічного мислення, уміння застосовувати набуті знання в нових ситуаціях.

Таким чином, створені у Житомирському ліцеї №4 дидактичні умови — мотиваційне середовище, орієнтація на самостійну діяльність, інтерактивні методи, зв'язок навчання з життям та ефективний зворотний зв'язок — забезпечили реальні можливості для розвитку дослідницьких здібностей старшокласників у процесі вивчення географії. Вони довели, що успішне впровадження дослідницької технології можливе лише за наявності цілісної системи педагогічної підтримки, яка формує в учнів інтерес до пізнання, самостійність, аналітичне мислення та творче ставлення до навчання.

2.2 Методика та результати експериментальних досліджень

Методика експериментального дослідження була спрямована на перевірку ефективності використання дослідницької технології навчання у процесі вивчення географії в старшій школі. Дослідження проводилося на базі Житомирського ліцею №4 протягом навчального року і включало кілька послідовних етапів: констатувальний, формувальний та контрольний.

На констатувальному етапі було визначено вихідний рівень сформованості дослідницьких умінь учнів, їхній інтерес до пізнавальної діяльності та рівень мотивації до навчання географії. Для цього використовувалися анкетування, спостереження, аналіз виконаних учнями завдань, а також бесіди з учителями. Отримані дані дали змогу встановити, які саме компоненти дослідницької діяльності потребують подальшого розвитку.

Формувальний етап передбачав упровадження у навчальний процес комплексу дидактичних умов, спрямованих на розвиток дослідницьких здібностей школярів. В експериментальному 10 класі навчання здійснювалося з використанням проблемно-дослідницьких завдань, проєктної роботи, аналізу реальних географічних об'єктів, картографічних і статистичних матеріалів. Учні виконували міні-дослідження, спостереження, самостійно добирали джерела інформації, робили узагальнення та висновки. Контрольний клас навчався за традиційною методикою, що дозволяло порівняти результати обох груп.

Для фіксації змін рівня сформованості дослідницьких умінь використовувалися різні методи: тестування, аналіз навчальних досягнень, оцінювання учнівських проєктів, спостереження за активністю під час уроків. Застосовувався критерійний підхід, який охоплював такі показники: пізнавальна активність, уміння працювати з інформацією, здатність формулювати проблеми, самостійність у виконанні завдань, уміння робити висновки та презентувати результати.

Контрольний етап мав на меті визначити ефективність запропонованої методики шляхом повторного вимірювання показників,

зафіксованих на початку експерименту. Отримані результати дозволили встановити динаміку розвитку дослідницьких здібностей старшокласників, порівняти рівень сформованості вмінь в експериментальному та контрольному класах і зробити висновки щодо доцільності впровадження дослідницької технології навчання у практику роботи вчителів географії.

Одним із ключових завдань мого дослідження було підготувати методичне забезпечення для впровадження дослідницької технології навчання на уроках географії в старшій школі. Зокрема, були розроблені завдання творчого й проблемного характеру, а також конспекти уроків, які протягом навчального року проходили апробацію в реальних умовах освітнього процесу.

На початку навчального року у закладах загальної середньої освіти №4 та №27 міста **Житомира** було розпочато **формувальний педагогічний експеримент**. Його метою була перевірка ефективності впровадження дослідницької технології навчання у процес викладання географії в **10-х класах**, а також визначення її впливу на розвиток дослідницьких умінь і пізнавальної активності старшокласників.

Під час проведення експерименту передбачалося вирішення таких завдань:

- на основі результатів констатувального етапу підготувати дидактичні матеріали для організації дослідницької діяльності учнів;
- визначити контрольні та експериментальні класи;
- перевірити результативність застосування дослідницької технології у навчальному процесі;
- здійснити порівняльний аналіз результатів навчальної діяльності учнів контрольного та експериментального класів.

Для проведення експерименту було обрано два 10-х класи: **10-А** — контрольний та **10-Б** — експериментальний. У контрольному класі навчання географії здійснювалося за традиційною схемою — відповідно до чинних програм і підручників, без використання елементів дослідницької технології. Натомість у **10-Б класі** систематично застосовувалися елементи дослідницької

діяльності — виконання творчих, проблемних і практико-орієнтованих завдань, які спонукали учнів до самостійного пошуку, аналізу джерел, формулювання висновків і презентації результатів.

Для визначення ефективності запропонованої методики наприкінці навчального року було проведено **контрольні роботи** серед учнів контрольного та експериментального класів. До завдань увійшли такі питання:

1. Визначте основні закономірності формування політичної карти світу.
2. Охарактеризуйте вплив природно-ресурсного потенціалу на економічний розвиток держав.
3. Обґрунтуйте роль України в сучасних міжнародних геополітичних процесах.

Результати виконання контрольних робіт продемонстрували суттєву різницю у рівні сформованості дослідницьких умінь: учні експериментального класу показали вищий рівень аналітичного мислення, уміння аргументувати та застосовувати знання у нових ситуаціях. Дані наведено у **таблиці 1**, а також представлені графічно на **діаграмах 1–4**, що відображають динаміку зростання навчальних досягнень.

Таблиця 1.

Результати контрольних робіт.

Навчальні роки	Класи	Кіл. учні в	Характер контрольних запитань	Оцінки				Відсоток успішності
				10	7-	4-	1-	
2024-2025	10-Б (ЕК)	30	Репродукти	5	1	11	2	93,3
			Творчі	3	9	14	4	86,6

2024-2025	10-А(КК)	30	Репродукти	4	9	13	4	86,4
			Творчі	2	7	15	6	76,6

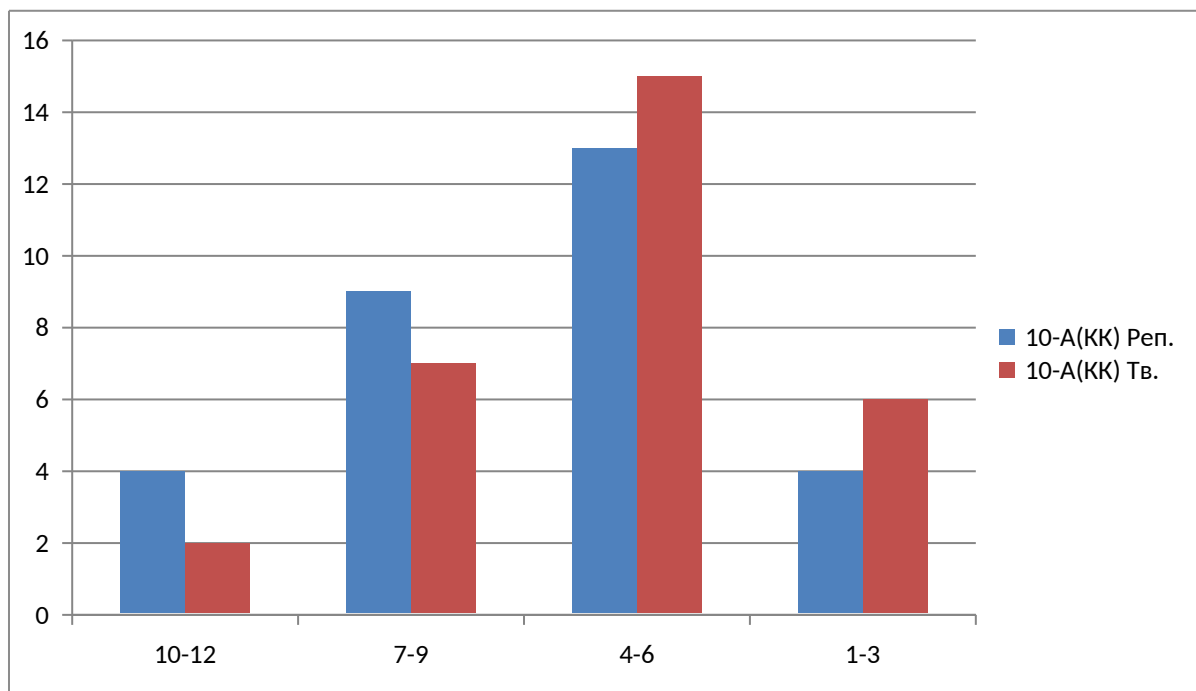

Рис.11 Результати оцінювання контрольних робіт учнів 10-А(КК)

Аналіз результатів оцінювання контрольних робіт 10 –контрольного класу свідчить, що на відмінно і добре завдання репродуктивного характеру виконало 13 школярів і лише 9 учнів –творчого.

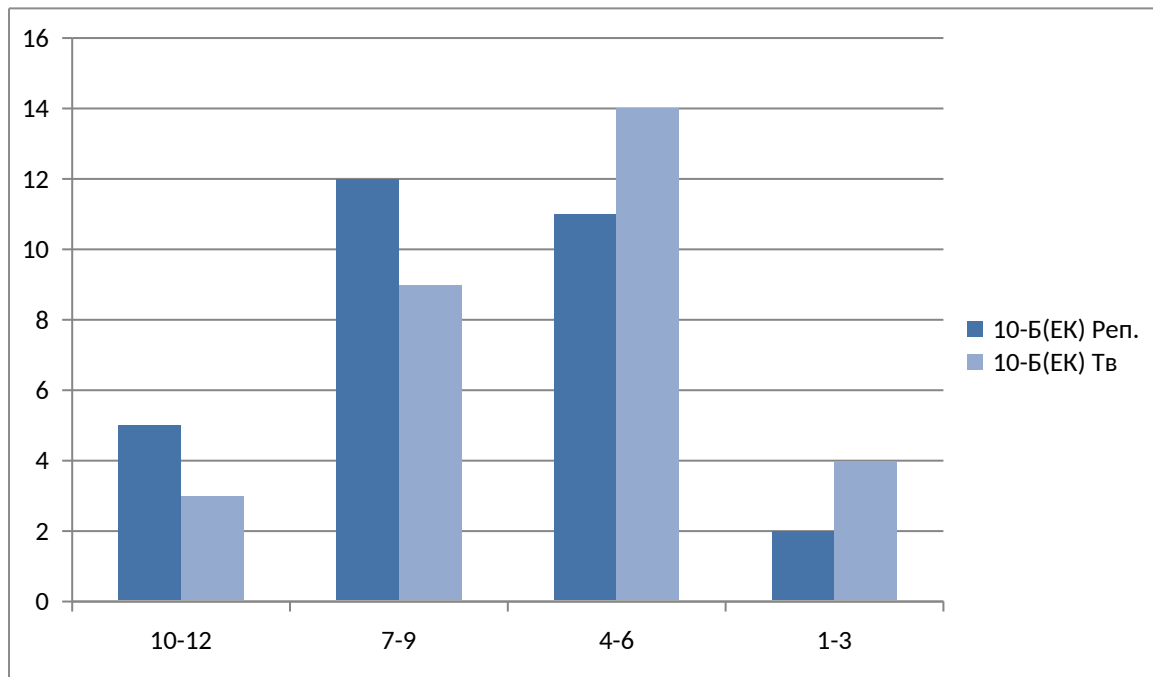

Рис.12 Результати оцінювання контрольних робіт учнів 10-Б(ЕК)

Аналіз даних діаграми свідчить, що в експериментальному класі, 17 учнів виконали завдання на відмінно та добре - репродуктивного характеру і 14-творчого, це вищий показник у порівнянні з контрольним.

Загалом, як свідчать дані таблиці 1 та діаграм 1 і 2 учні краще виконують завдання репродуктивного характеру ніж творчого. Відсоток успішності у 10-Б(ЕК) класі з виконання репродуктивних завдань складає - 93,3%, творчих - 86,6%. У 10-А(КК) класі результати виконання як репродуктивних так і творчих завдань дещо нижчі і складають відповідно 86,4% та 76,6%. Як бачимо різниця успішності між завданнями репродуктивного й творчого характеру становить $\approx 10\%$. Це пов'язано із недостатнім використанням вчителями завдань творчого й проблемного характеру, застосуванням дослідницького методу, різноманітних активних форм навчання на уроках географії, що в свою чергу, не сприяє розвитку дослідницьких здібностей учнів, розкриття їх творчого потенціалу.

У процесі дослідження було з'ясовано й узагальнено причини низького рівня виконання учнями завдань, які вимагають самостійної дослідницької діяльності:

- низький рівень мотивації та зацікавленості у вивченні географії, нестійка

- увага, невміння її мобілізувати й організуватися до виконання роботи, відсутність звички до систематичної інтелектуальної праці;
- не сформованість умінь та навичок самостійної роботи з різноманітними джерелами інформації;
 - несистематичне використання вчителем дослідницького методу навчання, що унеможлиблює набуття досвіду у вирішенні творчих завдань.

Упродовж проведення формувального експерименту особливу увагу звертали на організацію та стимулювання дослідницької діяльності школярів на уроках географії. Узагальнення його результатів засвідчило, що відсоток успішності учнів 10 (експериментального класу), які виконували завдання творчого характеру, зріс у порівнянні з минулим роком на 13%, і склав-99,8%, відсоток успішності при виконанні завдань репродуктивного характеру теж збільшився на 3,3% і склав 96,6%.

У 10 (контрольному класі) відсоток успішності з виконання завдань репродуктивного характеру становить 90,3%, а творчого 81,2%. Різниця із минулим роком становить відповідно 3,9% і 4,6%. Це нижчі показники у порівнянні з експериментальним класом.

Загалом у експериментальному класі після систематичного використання на уроках дослідницького методу та активних форм навчання через посередність яких реалізується дослідницька технологія рівень дослідницьких здібностей учнів зріс на 10,2%. Провівши аналіз робіт учнів було виявлено, що при застосуванні активних методів рівень знань учнів у експериментальному класі підвищився, а у контрольному, де активні методи використовувалися епізодично, не змінився.

За результатами науково-педагогічного дослідження проведено не лише якісний аналіз явищ, котрі спостерігаються, але й зроблено кількісний вимір отриманих експериментальних результатів по застосуванню інноваційних технологій у процесі вивчення шкільного курсу географії.

Оскільки зв'язки між причиною й наслідками не є однозначними, а залежать

від численних факторів, котрі не можна передбачити наперед і повністю врахувати, то педагогічні процеси завжди мають імовірний характер. У зв'язку з цим, проведення педагогічних досліджень потребує використання методів математичної статистики.

Отже, підготовка до проведення дослідження передбачає визначення параметрів педагогічного об'єкта, методики їх актуалізації, засобів збору та фіксації спостережень, техніки обчислення.

Найчастіше в кількісній обробці досліджуваних результатів використовується середня арифметична, що узагальнює кількісні ознаки ряду однорідних показників. Середня арифметична, яка виражає одним числом деяку сукупність, показує послаблення впливу випадкових індивідуальних відхилень і акцентує певну узагальнену кількісну характеристику, найтиповішу властивість ряду визначених показників.

1. Розрахуємо середні арифметичні:

$$M_1 = \frac{\sum x_1}{N_1} = \frac{3 + 4 + 10 + 6 + 28 + 40 + 45 + 30 + 22}{24} = \frac{188}{24} = 7.8$$

$$M_2 = \frac{\sum x_i}{N_2} = \frac{2 + 6 + 16 + 30 + 18 + 21 + 16 + 9 + 10}{23} = \frac{128}{23} = 5.6$$

2. Розрахуємо показники варіації:

$$SS_1 = \sum x_1^2 - \frac{(\sum x_1)^2}{N_1} = (3^2 + 4^2 + 10^2 + 6^2 + 28^2 + 40^2 + 45^2 + 30^2 + 22^2) - \frac{188^2}{24} = 5954 - 1472,7 = 4481,3;$$

$$SS_2 = \sum x_i^2 - \frac{(\sum x_i)^2}{N_2} = (2^2 + 6^2 + 16^2 + 30^2 + 18^2 + 21^2 + 16^2 + 9^2 + 10^2) - \frac{128^2}{23} = 2398 - 712,3 = 1685,7.$$

3. Знайдемо міру варіації (дисперсію):

$$S_1^2 = \frac{SS_1}{N_1 - 1} = \frac{4481,3}{24 - 1} = 194,8;$$

$$S_2^2 = \frac{SS_2}{N_2 - 1} = \frac{1685,7}{23 - 1} = 76,6.$$

4. Розрахуємо статистичну похибку середньої арифметичної:

$$S_{m1} = \sqrt{\frac{SS_1}{N_1(N_1 - 1)}} = \sqrt{\frac{4481,3}{24(24 - 1)}} = \sqrt{8,12} = 65,93;$$

$$S_{m2} = \sqrt{\frac{SS_2}{N_2(N_2 - 1)}} = \sqrt{\frac{1685,7}{23(32 - 1)}} = \sqrt{3,33} = 11,09.$$

5. Оцінка генерального параметру:

$$D_1 = \pm 1,98 \times S_{M1} = \pm 1,96 \times 65,93 = \pm 129,2;$$

$$m_1 = M_1 + D_1 = 7,8 + 129,2 = 137;$$

$$D_2 = \pm 1,96 \times S_{M2} = \pm 1,96 \times 11,09 = \pm 21,7;$$

$$m = M_2 + D_2 = 5,6 + 21,7 = 27,3.$$

6. Знайдемо середню похибку різниці середніх арифметичних:

$$S_{M1-M2} = \sqrt{\frac{SS_1 + SS_2}{N_1 + N_2 - 2} \times \left(\frac{1}{N_1} + \frac{1}{N_2}\right)} = \sqrt{\frac{4481,3 + 1685,7}{24 + 23 - 2} \times \left(\frac{1}{23} + \frac{1}{24}\right)} = \sqrt{\frac{6167,07}{45} \times \frac{47}{552}} = \sqrt{1371,08} = \sqrt{109} = 3,3$$

7. Критерій Стюдента:

$$t = \frac{M_1 - M_2}{S_{M1-M2}} = \frac{7,8 - 5,6}{3,3} = 0,7$$

Оскільки t розрахункове більше t табличного $0,7 > 0,5$, то робоча гіпотеза доведена. Введення запропонованої методики у процес навчання експериментального класу забезпечило розвиток дослідницьких здібностей учнів, умінь і навичок самостійної роботи, рівень знань учнів значно підвищився, їм під силу розв'язувати завдання проблемного характеру, вони почали проявляти інтерес до вивчення географії. Отже, результати проведеного дослідження позитивні.

2.3. Використання проблемного викладу знань з метою забезпечення дослідницької активності учнів.

Проблемний виклад знань є однією з ключових методик, що сприяють формуванню дослідницької активності учнів. Він передбачає подачу навчального матеріалу не у вигляді готових знань, а у формі питань, проблемних ситуацій або завдань, які вимагають від школярів пошуку власних шляхів їх розв'язання. Такий підхід стимулює мислення, спонукає до самостійного аналізу інформації, формування гіпотез, порівняння різних варіантів рішень і критичної оцінки отриманих результатів.

У процесі викладання географії в експериментальному 10 класі Житомирського ліцею №4 проблемний виклад знань застосовувався системно протягом навчального року. Кожний урок включав елементи проблемного навчання: учням ставилися питання, що спонукали до логічного мислення та пошуку причинно-наслідкових зв'язків у природних, економічних та соціальних явищах; пропонувався аналіз реальних прикладів і даних; заохочувалося формулювання власних висновків на основі спостережень та статистики.

Навчальний процес не обмежувався лише роботою на уроці. Учні виконували практичні дослідження, групові проекти, аналізували карти,

графіки та інші джерела інформації. Вчитель спрямовував роботу учнів, допомагав у постановці завдань та підказував способи організації дослідження, підтримуючи активність і самостійність у пошуку рішень.

Для систематизації та організації проблемного викладу знань на весь навчальний рік був розроблений спеціальний план, який враховував тематику уроків, логіку підвищення складності завдань та розвиток ключових дослідницьких умінь. У плані передбачалися як класні дослідження та експерименти, так і завдання для самостійної роботи, що дозволяло учням закріплювати знання, працювати з інформацією та формувати власні висновки поза межами уроку.

У рамках виконання дослідницької роботи мною було самостійно розроблено практичні завдання для учнів до кожного розділу підручника з дослідницької методики навчання. Ці завдання спрямовані на закріплення теоретичних знань та розвиток дослідницьких умінь школярів 10 класу, які використовувалися весь рік у навчальному закладі Ліцею №4 міста Житомир.

Географія (Безуглий, Лисичарова) 10 клас

Географія світу

Завдання творчого та проблемного характеру для кожного розділу підручника:

Глобалізація як тенденція. Розвиток сучасного світу. Політична карта світу.

1. Створіть проект «Нова політична карта світу у 2030 році». Зауваживши сучасні глобальні тенденції, спрогнозуйте як може зміниться політична карта світу за ці 10 років. Як ви вважаєте, чи зможуть виникнути нові держави? Передбачте вплив інноваційних змін у суспільстві, глобалізації, демографічних процесів і міжнародних відносин світу.

2. Як ви сприймаєте концепцію взаємодії між особистістю та суспільством в умовах глобалізації? Яким чином окремі вибори індивіда можуть позначитися на глобальних процесах світу, як ви вважаєте одна людина могла би вплинути на загальні зміни у сучасний стан?

Розділ 1. Європа

Економіко-географічне положення Європи. Політична карта Європи.

1. Яким чином географічне положення Європи визначає її економічні можливості та обмеження? Зауважте та проаналізуйте роль транспортних шляхів, природних ресурсів та доступу до моря для розвитку європейських країн. Як зміни в сучасній світовій економіці можуть по впливати на економічне становище Європи?

Чи є країни Європи які мають вигідне географічне положення щоб «виграти» або «програти» у найближчому майбутньому глобалізованому світі? Наведіть приклади країн.

2. Як політична ситуація між сусідніми країнами Європи впливає на їхній розвиток? Проаналізуйте приклади економічних криз в Європі та створіть логічні висновки між ними і політичними змінами. Наприклад: економічна зміна в Греції 2007 -2018 року, чи відносини між Польщею та Угорщиною.

Природні умови та ресурси Європи. Населення Європи.

1. Використовуючи карту Європи, проаналізуйте як зміни в природних ресурсах європейських країн можуть вплинути на їх економіку? Як сучасні країни мають адаптуватися до поступового зменшення природних ресурсів на їх територіях?

2. Зробіть дослідження, як природні умови впливають на економічне та культурне становище країн Європи. Які проблеми виникають зараз у країн через зміну природних та кліматичних умов світу?

Особливості економіки країн Європи

1. Як енергетична залежність Європи впливає на економічну та політичну стабільність ЄС? Як ви вважаєте війна між Україною та росією вплинула на загальну економіку Європи?

2. Оберіть будь-яку країну Європи (Італія, Польща, Німеччина) та створіть її економічну картину. Врахуйте її природні ресурси, рівень життя населення, економіку, промисловість, інфраструктуру, сільське господарство. Уявіть , що ви президент цієї великої країни. Які 2 головні найбільші проблеми

ви запропонували б вирішити? Чому? Надайте приклади вирішення цих проблем.

Країни Європи

Німеччина

1. Рольова гра між двома учнями класу, всі розділіться на пари і придумайте інформативний, але короткий діалог між туристом та місцевим жителем в Німеччині. Кожна пара обирає тему діалогу (культура, економіка, природні ресурси, міжнародні зв'язки Німеччини та України). Турист має запитувати про особливості країни, а місцевий житель повинен давати відповіді на запитання і давати в той же час рекомендації.

2. Дослідіть економічні умови , які вплинули на те , що Німеччина стала найбільшою економічно розвинутою країною світу. Як ви вважаєте які галузі (технологічна, автомобільні, ін) допомогли країні? Чи можливо Україні досягнути такого економічного буму?

Франція

1. Чи мультикультуралізм – це проблема у Франції? Які соціальні, культурні економічні, екологічні, політичні питання спричиняють в країні міграція?

2. Як саме зміна клімату впливає на туризм у Франції? Зокрема, зимові гори Франції, прибережні території. Спрогнозуйте , що може очікувати на Францію, якщо глобальне потепління близько? Запропонуйте заходи для вирішення проблем.

Велика Британія

1. Як природничі умови Великої Британії впливають на економічний, туристичний та культурний розвиток країни? Чи екологічні зміни позначаються на попередніх аспектах? Якщо так то як саме?

2. Всі мріють поїхати у Лондон, давайте здійснимо вашу мрію . Розкажіть як найкраще можна провести день у Лондоні (врахуйте економічні можливості міста, природні та соціальні умови). Чи туризм допомагає розвитку країни?

Італія

1. Чи впливає географічне розташування та рельєф Італії на її різноманітність кліматичних умов? Яким чином різноманітність клімату впливає на розвиток сільського господарства на цій місцевості?

2. Італія має один з найбільших туристичних напрямків в Європі та світу. Поясніть причину чому туризм тут так популярний, зауважте природні умови, кліматичні ресурси, культуру та економіку. Які можуть виникнути проблеми через масовий туризм?

Польща

1. Які природні ресурси зумовляють економічне зростання для сталого розвитку польських територій?

2. Яким чином Польща змогла досягнути сталого розвитку економіки на своїх територіях після розпаду СРСР? Чи може Україна досягнути таких результатів? Дайте пояснення які фактори можуть спричинити економічне зростання країни?

Розділ 2. Азія

Економіко-географічне положення Азії. Політична карта Азії.

1. Яке економічне становище Азії в світі? Чи впливає географічне положення Азії на її міжнародні відносини з всесвітньою спільнотою? Як ви вважаєте чи співпраця України і Азії має перспективу в майбутньому? В яких галузях?

2. Як всім відомо Близький Схід Азії є найбільш найконфліктнішою зоною світу, чи впливає це на формування політичних і економічних взаємовідносин між країнами? Розкажіть як саме відбувається економічне регулювання? Чи є занепадання економіки в деяких регіонах?

Природні умови і ресурси Азії. Населення

1. Уявіть, що ви є лідером громадської організації скажімо «Зелений світ», що працює в регіонах з постраждалими від природних лих, таких як: повені, цунамі, землетруси, посухи. Які б ви заходили впровадили, аби покращити ситуацію проживаючих на цих територіях? Що потрібно робити, щоб адаптуватися та економічно зростати в таких природніх умовах?

2. Чи впливає висока народжуваність в деяких країнах Азії на навколишнє середовище світу, таких як клімат чи забруднення водойм? Як можна запобігти тому, що через високу урбанізацію та зростання міст природні ресурси виснажуються?

Особливості економіки країн Азії

1. Чи економіка країн Азії достатньо конкурентоспроможна, якщо порівнювати її з країнами Європи? Візьміть до прикладу Японію та Польщу, зробіть їх повну економіко-географічну характеристику за типовим планом: транспортні шляхи, державні кордони, джерела сировини, енергії. Визначте, яка країна більше економічно розвинута? Вплинуло на це географічне становище чи можливо інші аспекти?

2. Чи сталий розвиток у економіці всіх країн Азії? Які стратегії уряд вживають у різних країнах, щоб економічно зростати або занепадати? Чи всі країни Азії вважаються економічно розвинутими? Назвіть країни з якими найкраще вести економічні відносини Україні, наведіть аргументи чому?

Японія

1. Японія – лідер у світі зі зростаючою економікою, при цьому не маючи майже ніяких природних ресурсів. Поясніть як Японії це вдається? Чи запровадили б ви в Україні таку політику? Чи можливо Україні стати найбільш економічно впливовою країною в світі з її багажом ресурсного потенціалу на прикладі Японії?

2. Як може Японія в собі поєднувати те, що вона найбільш густо заселена країна світу і в той же час має дуже низьку народжуваність? Як це явище називається? Що впливає на таке стрімке скорочування населення, якщо ми знаємо, що ця країна одна з найбільш економічно розвинутих?

Китай

1. Китай - це потужна держава, яка в свою чергу має одну з найбільших проблем в нашому світі – це перенаселення. Як держава стикнулася з цією проблемою? Які фактори стали рушійними щоб населення почало збільшуватися? Яку політику ввела держава, щоб призупинити рух населення,

чи не призвело це до зворотніх проблем? Чи впливає кількість населення на економіку Китаю?

2. Китай з 2017 впровадив проєкт для світу «Один пояс — один шлях» - цей проєкт дає можливість будівництво інфраструктури у багатьох країнах світу, включаючи Україну. Поясніть чи є важливим цей проєкт для України зараз ? Як цей проєкт може повпливати на наші економічні, соціальні та політичні зв'язки з Китаєм? Чи є якісь складнощі зараз для реалізації цього проєкту в нашій країні?

Індія

1. Поясніть чи впливає географічне положення та природні ресурси Індії на її зовнішні відносини зі світом, розвиток країни економічно та її екологію? Чи впливає найбільше населення світу на економічний та екологічний стан країни?

2. Аргументуйте чому країна маючи величезні запаси прісноводної води (р Ганг, р Інд, р Бархмапута) зазнали водний дефіцит ? Чому країна стикається з забрудненням навколишнього середовища? Які проблеми наявні зараз і можуть виникнути в майбутньому , якщо не почати запроваджувати зміни у екологічному становищі Індії ?

Розділ 3 Океанія

Австралія. Загальна характеристика Австралії

1. Чому Австралія – це водночас континент і країна? Як впливає ізолюваність країни на її міжнародні відносини та економічне становище ? Чи є подальший економічний потенціал в країні враховуючи її ресурси , пустелі та тропічні ліси? Як саме впливають кліматичні зміни на соціальний і економічний розвиток також?

2. Уяви що ти турист Австралійського континенту , який уже відвідав усі природні особливості країни. Опиши свої враження від ландшафтів, культури , народу, кухні та порівняй це з іншою країною з попередньої теми (Індія, Китай , Японія). Яку б ти країну порадив відвідати першою і чому?

Мікронезія, Полінезія, Меланезія

Загальна характеристика країн Океанії

1. Всім відоме українське шоу «Орел і Решка» де можна переглянути особливості багатьох країн світу не виходячи з дому, та сьогодні ми поговоримо про випуск «Острови Кука» . Перегляньте випуск і скажіть свою думку <https://www.youtube.com/watch?v=6bn4vopdrEM> : Острови Кука відомі своєю унікальною природою та неймовірною красою , чи можна їх явити не тільки як туристичний напрямок , а й науковий і екологічний? Чому?

2. Чи впливають природні особливості острова Нова Зеландія на населення країни? Поясніть, які заходи можна ввести для збереження населення від природніх лих острова: таких як виверження вулканів? Чи впливає Географічне розташування Нової Зеландії на її економічне становище? Як острів розглядають у світі : як туристичний чи можливо як економічний партнер? З ким острів веде партнерські відносини?

Розділ 4. Америка

Загальна характеристика Америки

Економіко-географічне положення Америки. Політична карта Америки.

1. Перегляньте карту Америки та зробіть висновок як географічне розташування вплинуло на лідерство таких потужних держав як Канада і США? Для цього визначте як розташування між 3 океанами впливає на економічні зв'язки з іншими країнами світу. Чому країни Латинської Америки маючи таке близьке розташування до країн світових лідерів мають нестійку економіку? Розгляньте як суперечності між країнами Латинської та Пн Америки впливають на міждержавні відносини країн? Чому ці суперечності виникли ? Дайте приклади країн.

2. Чи відіграють важливу роль у формуванні міждержавних відносин між країнами Латинської та Північної Америки такі організації як НАТО, Світовий банк та ОАТ? Поясніть важливість формування таких організацій для світу. Зробіть дослідження формування економічної стабільності Америки завдяки світовим організаціям. Охарактеризуйте вплив цих організацій на

інфраструктуру, політику, культуру, військові відносини, економіку, демографію, бідність, екологічні проблеми та інші процеси в країнах Америки - Північної та Латинської.

Природні умови і ресурси Америки. Населення.

1. Перегляньте карту «Природні ресурси Америки» та зазначте як розподіл природних ресурсів впливає на економічний стан Латинської і Північної Америки. Які країни найбільш економічно розвинуті і чи впливає на це наявність високого природного потенціалу? Зазначте чи надмірне використання природних ресурсів може призвести економічну кризу в цих країнах, як цьому запобігти? Чи є якісь політичні програми в країнах Америки для ощадливого використання ресурсів?

2. Як природні умови впливають на розподіл населення Північної та Латинської Америки? Які регіони найбільш густозаселені, а які найменш заселені? Чому Канада, яка 2 за площею країна світу всього має 40 мільйонів населення і за густиною населення займає одне з найнижчих місць у світі?

Особливості економіки країн Америки.

1. Перегляньте карту «Природні ресурси Америки» та «Природні умови Америки» та зазначте чому країни з наявністю великого запасу нафти та корисних копалин мають великі економічні труднощі та дуже бідні регіони? Які потрібно розвивати цим регіонам галузі, щоб стати економічно розвинутими країнами на рівні США? Які політичні зміни потрібно зробити цим країнам?

2. Чи впливає міграція на розвиток економіки країни? Як міграція впливає на ринок праці у Північній Америці? Чому США проти великої міграції населення з країн Латинської Америки? Чому спричинені масові міграції з країн Латинської Америки до Канади та США?

Лютого 2025 року Дональд Трамп президент США підписав указ, який тимчасово призупиняє в'їзд іноземців через південний кордон США – поясніть причину цього указу та як це вплинуло на економіку країни? Позитивно чи негативно?

Субрегіони та країни Америки.

США

1. Чому США маючи великий запас корисних копалин імпортують їх з інших країн? Чи залежить природний потенціал країни на її економічне становище в світі? Зробіть дослідження та розкрийте питання у презентації.

2. На початку 2025 року по США пронеслось масштабне стихійне лихо у вигляді пожежі. Поясніть чому деякі штати найбільш вразливі до пожеж, ураганів та цунамі. Наведіть приклади стихійних катастроф які були у 2024 році. Як стихійні бідства впливають на економічне становище держави?

Канада

1. Чи дозволяють канадські парки зберігати біорізноманіття у світі? Чи вважаєте ви Канаду найчистішим місцем Пн. Америки? Поясніть чому? Як використання нафтових пісків впливає на біорізноманіття і екологію регіону?

2. Чи впливає клімат на формування населення? Поясніть чому населення Канади проживає найбільше вздовж кордону США? Чи впливає на економічне становище така низька густота населення Канади? Чи стикається Канада з депопуляцією?

Бразилія

1. Створіть відео-кліп на тему « Бразилія фантастична». Для виконання завдання розкрийте особливості культури регіону, природи, розкажіть про населення та його етнічний склад , згадайте про колонізацію і створення незалежної країни.

2. Напишіть доповідь на тему « Чи може Бразилія стати світовим економічним лідером?» В доповіді розкрийте забезпеченість країни природними ресурсами. Які основні галузі господарства країни і які потрібно розвивати? Чи забезпечена країна повністю трудовими ресурсами? В яких

міжнародних організаціях Бразилія приймає участь? Скільки часу країні потрібно щоб стати світовим лідером і яке становище країни на 2025?

Розділ 5. Африка

Загальна характеристика Африки

Економіко-географічне положення Африки. Політична карта Африки.

1. Проаналізуйте чому Африка маючи вигідне географічне розташування, досі залишається одним з найбідніших континентів світу? Для виконання завдання вам потрібно дослідити повне ЕГП Африки.

2. Створіть модель Африки через 30 років. Для виконання завдання проаналізуйте як зміниться клімат, населення, забезпечення трудовим ресурсами, водоймами та боротьби за ресурси.

Природні умови і ресурси Африки. Населення.

1. За допомогою вашого підручника та карти проаналізуйте, які природні ресурси є найважливішими для економіки Африки? Маючи величезні запаси природного потенціалу чому Африка досі залишається економічно нерозвиненим континентом у світі?

2. Які корисні копалини експортуються найбільше у Африці? Які країни є лідерами за запасами корисних копалин? Як лідерство цих країн впливає на їх економічне становище в Африці? Які можна запровадити економічні реформи, щоб країни залишалися не лише ресурсним?

Особливості економіки країн Африки.

1. Проаналізуйте, які поширені галузі господарства в країнах Африки? Розділіть країни Африки на більш та менш розвинені та проаналізуйте, які галузі в цих країнах домінують? Чому промисловість у країнах Африки розвинута на дуже низькому рівні?

2. Дослідіть, які товари експортує та імпортує Африка? Які міжнародні зв'язки має Африка з іншими країнами світу? Чому іноземні інвестиції не сприяють економіці Африки? Які ризики має Африка у залежності від міжнародної допомоги світу?

Країни Африки

Єгипет

1. Уявіть себе інвестором та спрогнозуйте в яку галузь економіки Єгипту Ви б вклали гроші? Чому? Як ви думаєте, що найважливіше розвивати у сучасному Єгипті: туризм чи промисловість? Чому? Якою ви бачите економіку Єгипту через найближчих 5 років? Що впливає на її економічний прогрес?

2. Уявіть, що ви громадянин Єгипту і для процвітання цієї країни ви маєте вагомий голос у світі. Що б ви зробили для того аби покращити економічний статус Єгипту у світі? Чи порадили ви використовувати ресурси Єгипту (нафту, золото) в інших цілях, чим продаж іншим державам? Чому і як?

ПАР

1. Які галузі господарства найрозвинутіші в ПАР? Чому ПАР маючи великі запаси природних ресурсів досі на грані бідності? Чи потрібно ПАР всі сили направити на розвиток сільського господарства? Чому? Чи можливо ПАР перейти від сировинної економіки до інноваційної? Скільки років для цього буде потрібно Південно Африканській Республіці?

2. Якщо б Ви були президентом Південно Африканської Республіки, що б Ви зробили для забезпечення високого рівня життя населення у вашій державі? Що є найбільшою проблемою для ПАР? Чому ПАР маючи дуже високий економічний потенціал серед африканських країн досі стикається з проблемою нерівності серед населення?

Розділ 6. Україна в міжнародному просторі.

Україна в геополітичному вимірі.

Україна на сучасній геополітичній карті світу.

1. За допомогою інтернет-джерел проаналізуйте, як географічне розташування України впливає на її геополітичну роль у світі? Чи стратегічно важливо розташована Україна для Європи? Чи впливає політична ситуація України на її міжнародні відносини?

2. Дослідіть, як змінила повномасштабна війна в Україні геополітичну ситуацію у світі? З'ясуйте, чи співпрацює Україна під час війни з країнами

Європейського союзу? Чи вплинуло географічне положення України на її партнерство з іншими країнами?

Україна в системі глобальних економічних відносин.

Міжнародні економічні зв'язки України.

1. Проаналізуйте, чи впливає покращання і розвиток інфраструктури України на її міжнародні відносини? Як? Чи війна вплинула на Україну, щоб продовжувати інтеграцію в Європейський Союз? Які переваги та виклики ви бачите для України від її приєднання до Європейського Союзу?

2. Уявіть, що Україна стала міжнародним центром інновацій та стартапів, чи змінилася б її економічна ситуація у світі? Дайте широке пояснення, як інновації та технології впливають на економічне становище в країні. Чим відрізняються країни з індустріальним розвитком і країни з інноваційною економікою?

2.4. Розвиток дослідницької діяльності учнів у процесі самостійної навчальної роботи .

Самостійна навчальна робота є одним із найважливіших засобів формування дослідницьких умінь учнів старшої школи. Вона сприяє розвитку інтелектуальної ініціативи, критичного мислення, вмінь планувати власну діяльність і нести відповідальність за її результати. Самостійність у навчанні — це не лише здатність працювати без безпосереднього керівництва вчителя, а й прагнення до пізнання, готовність знаходити інформацію, осмислювати її та застосовувати на практиці.

У контексті дослідницької технології навчання самостійна робота набуває нового змісту. Вона стає не допоміжною формою діяльності, а одним із провідних способів організації освітнього процесу, спрямованого на розвиток пізнавальної активності. Саме через самостійне виконання завдань проблемного й пошукового характеру учні здобувають досвід наукового мислення, опановують методику дослідження, вчать аналізувати, порівнювати, узагальнювати факти, робити висновки.

Під час проведення формувального етапу педагогічного експерименту в ліцеї №4 міста Житомира в 10-Б експериментальному класі особлива увага приділялася розвитку дослідницьких умінь через різні форми самостійної навчальної діяльності. Вчителем систематично використовувалися елементи проблемного навчання, пошукові та творчі завдання, міні-дослідження, робота з картами та статистичними матеріалами.

Самостійна робота учнів проводилася на різних етапах уроку:

- **під час вивчення нового матеріалу** (через виконання аналітичних завдань, формулювання висновків, пошук прикладів);
- **у процесі закріплення знань** (розв'язання проблемних ситуацій, практичних вправ із використанням картографічних джерел);
- **у позаурочний час** (виконання індивідуальних міні-досліджень і творчих проєктів).

Серед найрезультативніших форм самостійної діяльності можна виокремити роботу над міні-дослідженнями, наприклад:

- «Географічні чинники розвитку провідних галузей промисловості України»;
- «Економічна спеціалізація країн Європи»;
- «Вплив кліматичних умов на розміщення населення світу»;
- «Україна на світовому ринку агропромислової продукції».

Учні працювали в малих групах або індивідуально, самостійно підбирали джерела інформації, готували короткі звіти, презентації, постери. Такі форми роботи сприяли розвитку вмінь планувати дослідження, висувати гіпотези, аргументувати власну думку. Учитель виступав не джерелом знань, а консультантом, який спрямовував діяльність школярів і допомагав організувати пошукову роботу.

У контрольному 10-А класі самостійна робота носила переважно репродуктивний характер — учні виконували завдання за підручником, готували короткі усні відповіді, розв'язували тести, не залучаючись до активної пошукової діяльності.

Порівняння результатів показало, що учні експериментального класу виявили значно вищу зацікавленість у вивченні географії та більшу здатність до самостійного аналізу інформації. За результатами контрольних і діагностичних зрізів:

- рівень сформованості дослідницьких умінь підвищився на **25%** у порівнянні з початком експерименту;

- **42%** учнів експериментального класу продемонстрували високий рівень самостійності у виконанні завдань (проти **18%** у контрольному);
- кількість учнів із низьким рівнем пізнавальної активності зменшилася майже вдвічі;
- учні стали частіше ініціювати власні запитання, пропонувати теми для пошуку інформації, брати участь у позакласних проєктах географічного спрямування.

Результати спостережень і контрольних робіт свідчать, що систематичне використання самостійної роботи дослідницького спрямування стимулює розвиток пізнавальної активності, сприяє формуванню навичок самоконтролю, критичного осмислення матеріалу та підвищує якість географічних знань.

У ході дослідження було з'ясовано, що важливу роль у розвитку пізнавальної активності школярів відіграє організація краєзнавчої роботи, спрямованої на самостійне здобуття, поглиблення й удосконалення географічних знань. Такі завдання стимулюють учнів звертатися до різноманітних джерел інформації — місцевих газет, теле- і радіопередач, інтернет-ресурсів, бібліотек, підприємств, установ, а також проводити власні спостереження за природними явищами. Зібраний матеріал школярі систематизують і представляють у вигляді доповідей, презентацій, альбомів, доповнюючи їх картами, схемами, фотографіями, графіками чи колекціями природних зразків. Практика показує, що під керівництвом творчих учителів географії учні беруть участь в оформленні шкільних краєзнавчих куточків, мінімузеїв, тематичних виставок, організовують вікторини на кшталт «Чи знаєш ти природу свого краю?». Така діяльність триває протягом усього навчального року й формує в учнів навички самостійного планування, добору, аналізу та узагальнення інформації, що, своєю чергою, розвиває їхню пізнавальну самостійність.

Окрему роль у системі самостійного поповнення географічних знань відіграє збір і систематизація ілюстративного матеріалу. Добре організована

робота зі збирання фотографій, листівок, карт, схем, мінералів, фрагментів літературних описів чи виставкових проспектів дозволяє не лише створити цікаву дидактичну базу для кабінету географії, а й стимулює учнів до активного пізнання навколишнього світу.

Особливо цінним видом самостійної діяльності є виконання учнями завдань на літній період. Такі завдання мають дослідницький характер і сприяють практичному застосуванню набутих знань, розширюють світогляд і спонукають школярів до самостійних спостережень. Учителі часто пропонують учням зібрати зразки гірських порід, описати природні комплекси місцевості відпочинку, зафіксувати особливості рослинного чи тваринного світу. Для учнів, які проявляють більшу зацікавленість, завдання можуть бути ускладнені — наприклад, провести опис компонентів природного середовища або виконати найпростіше картографування місцевості. Результати цієї діяльності презентуються на початку навчального року у вигляді звітів, повідомлень чи виставок.

Також ефективною є практика надання випереджувальних завдань, які поєднують елементи фізичної та економічної географії. Наприклад, після завершення вивчення курсу «Географія материків і океанів» учні можуть отримати завдання дослідити підприємства або транспортні об'єкти поблизу місця відпочинку, використовуючи попередньо надану вчителем інструкцію. Це формує в них навички спостереження, аналізу, узагальнення й підготовлює до глибшого вивчення географії в старших класах.

Такі завдання не лише активізують пізнавальну діяльність школярів, а й допомагають поповнити навчальний кабінет наочними матеріалами, сприяють закріпленню й поглибленню знань, отриманих на уроках. Після літнього відпочинку учні повертаються до школи з новими враженнями, знаннями та бажанням поділитися результатами своїх спостережень.

Отже, результати проведеного дослідження підтверджують, що організація самостійної роботи учнів потребує гнучкого педагогічного керівництва, рівень якого залежить від підготовленості школярів. Розвитку

дослідницьких умінь сприяє системна робота з різними джерелами географічної інформації, упровадження краєзнавчого підходу, особливо на етапі вивчення нового матеріалу, а також використання творчих завдань на літній період, які дають змогу застосовувати теоретичні знання на практиці й формують справжню дослідницьку компетентність учнів.

Висновки:

1. Вивчила та проаналізувала історію і сучасний стан проблеми використання дослідницької технології навчання у процесі вивчення географії в закладах середньої освіти. З'ясовано, що ця технологія має глибоке теоретичне підґрунтя, яке сформувалося під впливом ідей діяльнісного, компетентнісного та особистісно орієнтованого підходів. Аналіз наукових джерел показав, що у працях педагогів і психологів обґрунтовано необхідність переходу від традиційного навчання до таких методів, які сприяють розвитку самостійності, критичного мислення та творчих здібностей учнів. У практиці сучасної школи дослідницька технологія поступово набуває поширення, проте її реалізація все ще стикається з певними труднощами — зокрема, браком методичних розробок, недостатньою підготовленістю педагогів і перевантаженістю навчальних програм. Разом з тим результати спостережень і досліджень підтверджують, що застосування дослідницьких методів під час вивчення географії сприяє підвищенню пізнавальної активності учнів, формуванню практичних навичок аналізу та узагальнення інформації, а також розвитку інтересу до предмета. Отже, проблема є актуальною та потребує подальшого вдосконалення методики її реалізації у шкільній практиці.

2. З'ясувала сутність, значення, мету і завдання дослідницької технології навчання у процесі вивчення географії. У ході аналізу встановлено, що дослідницька технологія є інноваційним підходом до навчання, який базується на активній пізнавальній діяльності учнів, спрямованій на

самостійне відкриття нових знань через спостереження, аналіз, експеримент і узагальнення результатів. Її сутність полягає в організації навчального процесу як системи пошукових дій, у межах якої учень виступає не пасивним споживачем інформації, а активним дослідником. Основною метою цієї технології є розвиток критичного мислення, вміння працювати з різними джерелами інформації, робити висновки та застосовувати знання у практичних ситуаціях. Завдання дослідницької технології полягають у формуванні пізнавальної самостійності, аналітичних і комунікативних умінь, розвитку інтелектуального потенціалу й інтересу до географії як науки. Застосування цього підходу сприяє не лише глибшому засвоєнню навчального матеріалу, а й вихованню активної, творчої та відповідальної особистості, здатної самостійно орієнтуватися у сучасному світі.

3. Здійснила аналіз стану проблеми у практиці навчання географії у закладах загальної середньої освіти. У результаті дослідження встановлено, що попри наявність значної кількості теоретичних розробок і методичних рекомендацій, рівень упровадження дослідницької технології у шкільну практику залишається недостатнім. Більшість учителів продовжують користуватися переважно традиційними формами навчання, орієнтованими на відтворення знань, що обмежує можливості учнів для самостійного пошуку, аналізу та узагальнення інформації. Основними причинами цього є нестача часу на уроках, перевантаженість програм теоретичним матеріалом, недостатня кількість сучасних навчальних ресурсів і слабка методична підготовка педагогів щодо організації дослідницької діяльності.

Разом з тим спостерігаються позитивні тенденції: зростає інтерес учителів до інтерактивних форм роботи, проєктних і практико-орієнтованих завдань, використання цифрових інструментів для збору та аналізу географічних даних. У школах, де активно впроваджується дослідницький підхід, учні демонструють вищий рівень пізнавальної активності, зацікавленість предметом, здатність логічно мислити й аргументовано висловлювати власну думку. Таким чином, аналіз сучасного стану проблеми свідчить, що

дослідницька технологія навчання географії має значний потенціал, але для її ефективної реалізації необхідні системна підтримка педагогів, оновлення навчально-методичної бази та створення сприятливих умов для розвитку дослідницької діяльності учнів.

4. З'ясувала дидактичні умови розвитку дослідницьких здібностей школярів у процесі вивчення географії. У результаті аналізу встановлено, що ефективне формування дослідницьких умінь і навичок можливе лише за умови створення відповідного навчально-дидактичного середовища, яке стимулює пізнавальну активність, самостійність і творче мислення учнів. До основних дидактичних умов належить, по-перше, цілеспрямоване включення учнів у пошуково-дослідницьку діяльність під час уроків і позаурочних занять, що передбачає використання проблемних запитань, навчальних ситуацій, міні-досліджень і проєктів.

По-друге, важливо забезпечити практичну спрямованість навчання, тобто пов'язувати географічні знання з реальними життєвими ситуаціями, явищами та процесами, що відбуваються в навколишньому середовищі. Це підсилює мотивацію учнів і дає змогу побачити цінність географії у повсякденному житті.

По-третє, суттєве значення має організація співпраці та комунікації між учнями, адже дослідницька діяльність передбачає вміння працювати в команді, обговорювати результати, аргументувати позицію й робити спільні висновки.

По-четверте, необхідно використовувати сучасні засоби навчання — цифрові карти, геоінформаційні системи, інтерактивні моделі, статистичні бази даних, що розширюють можливості дослідження географічних процесів.

Також важливою умовою є поступове ускладнення завдань, що відповідає рівню підготовки учнів і сприяє розвитку їхніх інтелектуальних можливостей.

Не менш важливою є роль учителя як організатора і наставника, який створює ситуації успіху, надає консультативну підтримку, але водночас зберігає простір для самостійного пошуку школярів.

Отже, розвиток дослідницьких здібностей учнів у процесі вивчення географії можливий за умови поєднання мотиваційних, змістових, організаційних і технологічних чинників, які разом забезпечують активну, свідому та продуктивну участь школярів у пізнавальному процесі.

5. Обґрунтувала використання проблемного викладу знань з метою забезпечення дослідницької активності учнів. У процесі дослідження встановлено, що проблемний виклад навчального матеріалу є важливим дидактичним засобом формування пізнавальної самостійності, критичного мислення та дослідницьких умінь школярів. Його сутність полягає у створенні в навчальному процесі ситуацій інтелектуального утруднення, коли учень стикається з питанням чи проблемою, відповідь на яку не можна отримати шляхом простого запам'ятовування. Така ситуація спонукає його до активного пошуку, висунення гіпотез, аналізу фактів і встановлення причинно-наслідкових зв'язків.

У викладанні географії проблемний підхід особливо ефективний, оскільки цей предмет дає можливість досліджувати реальні явища та процеси — природні, соціально-економічні, екологічні. Під час проблемного викладу вчитель не просто передає знання, а ставить перед учнями запитання, що потребують логічних міркувань і самостійних висновків: наприклад, чому змінюється клімат, як людська діяльність впливає на ландшафт, які чинники зумовлюють розміщення промисловості.

Використання проблемного викладу сприяє підвищенню дослідницької активності учнів, оскільки активізує їхнє мислення, формує інтерес до пошуку нових знань, створює мотивацію до самостійного вивчення матеріалу. Важливо, що в таких умовах учень не отримує готових висновків, а сам доходить до них у процесі міркування, що сприяє глибшому розумінню навчального матеріалу та розвитку навичок наукового пізнання.

Проблемний виклад знань у навчанні географії є ефективним методом стимулювання дослідницької активності школярів. Він дозволяє поєднати пізнавальну діяльність з елементами творчості, робить процес навчання більш

динамічним і змістовним, а також забезпечує формування ключових компетентностей, необхідних сучасному учневі.

6. З'ясувала розвиток дослідницьких умінь учнів у процесі самостійної навчальної роботи. У результаті дослідження встановлено, що саме самостійна діяльність є провідним чинником формування дослідницьких навичок, оскільки вона створює умови для активного пізнання, аналізу, узагальнення та творчого застосування знань. Під час виконання самостійних завдань учні навчаються планувати власну діяльність, ставити пізнавальні цілі, добирати джерела інформації, критично їх оцінювати та робити аргументовані висновки.

У контексті вивчення географії самостійна робота може набувати різних форм: виконання міні-досліджень, підготовка проєктів, створення картосхем, аналіз статистичних даних, робота з геоінформаційними ресурсами. Такі завдання сприяють розвитку логічного та просторового мислення, формують уміння порівнювати, класифікувати, робити узагальнення й прогнозувати географічні процеси.

Важливою умовою ефективності самостійної роботи є чітке структурування завдань за рівнями складності — від репродуктивних до творчо-дослідницьких, а також забезпечення педагогічного супроводу з боку вчителя. Роль учителя при цьому змінюється: він виступає не лише джерелом знань, а й наставником і консультантом, який спрямовує учня, допомагає організувати його діяльність і підтримує мотивацію до пізнання.

Самостійна навчальна робота є важливим засобом розвитку дослідницьких умінь учнів. Вона формує в них відповідальність за власне навчання, розвиває інтелектуальну ініціативу, самоконтроль і здатність до самоосвіти — якості, що є необхідними для успішної реалізації дослідницької технології навчання у процесі вивчення географії.

Література:

1. **Атаманюк Я. В.** Організація дослідницької діяльності учнів на уроках географії : методичний посібник. Чернівці : Чернівецький національний університет, 2024.
2. **Булава Л. М.** Дослідницький метод навчання фізичної географії. У: *Впровадження сучасних технологій навчання географії у шкільній, вищій та післядипломній освіті*. Полтава : ПОППО, 2006. С. 57–61.
3. **Варакута О.** Формування дослідницької компетентності учнів у процесі вивчення географії. У: *Міждисциплінарні інтеграційні процеси у системі географічної, туризмологічної та екологічної науки*. Тернопіль : Вектор, 2020. С. 349–357.
4. **Галалюк Н.** Дослідницькі методи на уроках географії. *Краєзнавство. Географія. Туризм*, 2007.
5. **Дослідницька діяльність у вивченні географії.** Навчально-методичний посібник. Міжнародний економіко-гуманітарний університет. Рівне, 2023.
6. **Дубасенюк О. А.** Методологія та методи науково-педагогічного дослідження : навч.-метод. посібник. Житомир : Полісся, 2016.
7. **Інноваційні форми і методи на уроках географії: доцільність використання та оцінка ефективності у формуванні ключових компетентностей учнів.** Методична стаття–розробка, 16.11.2024.

8. **Кобернік С. Г., Коваленко Р. Р., Скуратович О. Я.** Методика навчання географії в загальноосвітніх навчальних закладах : посібник для вчителя. Київ : Навчальна книга, 2005. — 319 с.
9. **Княжева І. А.** Педагогіка : навчальний посібник. Одеса, 2023.
10. **Лаврук І.** Загальна методика навчання географії : навчальний посібник. Львів : Львівський національний університет ім. І. Франка, 2022.
11. **Михалюк А. М.** Педагогіка: інтерактивний контент. Навчально-методичний посібник. Київ : Каравела, 2023.
12. **Навчальна програма з географії для 10–11 класів.** МОН України, 2022.
Доступ: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.geography-10-11-standart.pdf>
13. **Педагогіка вищої школи: Основи наукових досліджень.** Навчальний посібник / за ред. В. Е. Луначека, Н. О. Ткачової. Київ, 2024.
14. **Прохорова Л. А., Непша О. В.** Розвиток творчого мислення майбутніх учителів географії в процесі самостійної дослідницької діяльності. У: *Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки фахівців*, 2021. С. 138–142.
15. **Самойленко В. М.** Навчання географії : понятійно-термінологічний словник. Київ : Ніка-Центр, 2015.
16. **Скиба Ю.** Класифікація методів педагогічних досліджень. *Вища освіта України*, № 2, 2016. С. 51–59.
17. **Стрелкова Ю. О.** Загальні принципи організації дослідницької діяльності учнів. Електронний ресурс. Режим доступу: [kyivobl.man.gov.ua/...](http://kyivobl.man.gov.ua/)
18. **Ходирєва Ю. В.** Навчально-дослідницька діяльність на уроках географії як фактор формування ключової компетентності. Стаття, 2020.
19. **Шоробура І.** Компетентнісний підхід у вивченні географії. *Педагогічний вісник Поділля*, 2023.

20.Яковлєва В., Власенко Р., Андрійчук Т. Методика навчання географії: інноваційні технології у базовій та профільній школі. Київ, 2023.

Анотація

Магістерську роботу присвячено актуальній проблемі впровадження дослідницької технології навчання у процес вивчення географії в старшій школі. У ході дослідження розглянуто історичні передумови становлення цієї технології, проаналізовано її сучасний стан у педагогічній науці та шкільній практиці. Визначено сутність, значення, мету й основні завдання дослідницької технології як інноваційного підходу до формування пізнавальної активності, самостійності та критичного мислення учнів. Проведено аналіз особливостей застосування дослідницьких методів у викладанні географії у закладах загальної середньої освіти. Визначено дидактичні умови, що сприяють розвитку дослідницьких здібностей старшокласників, та обґрунтовано ефективність проблемного викладу знань як засобу активізації навчально-пізнавальної діяльності. Запропоновано практичні рекомендації щодо вдосконалення процесу навчання географії на основі використання дослідницької технології.

Ключові слова: дослідницька технологія навчання, географія, старша школа, проблемний виклад, самостійна діяльність, дослідницькі здібності, інноваційні методи навчання.

Annotation

The master's thesis focuses on the topical issue of implementing research-based learning technology in the process of studying geography in high school. The research examines the historical background and current state of this approach in pedagogical science and school practice. The essence, significance, purpose, and main objectives of research technology are defined as an innovative approach to developing students' cognitive activity, independence, and critical thinking. The peculiarities of applying research methods in geography teaching within general secondary education institutions are analyzed. The didactic conditions contributing to the development of students' research abilities are identified, and the effectiveness of problem-based presentation of knowledge as a means of enhancing learning activity is substantiated. Practical recommendations for improving geography teaching based on research-oriented learning technology are proposed.

Key words: research-based learning technology, geography, high school, problem-based presentation, independent activity, research abilities, innovative teaching methods.

